

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TÅSINGE ÅRBOG 1994

TÅSINGE MUSEUMSLAUG

TÅSINGE ÅRBOG 1994

Udgivet af
TÅSINGE MUSEUMSLAUGS FORLAG

Redaktion:
Tåsinge Museumslaugs Årbogsudvalg

ISBN 87-89921-03-8

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Isager, Svendborg (6221 3160)
Skriften er 11 punkt Garamond

Omslaget er 220 g Conqueror Antik, og papiret 115 g MultiArt Closs

Indbinding er udført af Fritz Clausen A/S, Nyborg

Ekspedition:
Tåsinge Museumslaug
Grønnegade 24 a, Tåsinge
5700 Svendborg

Tlf. 6222 5827

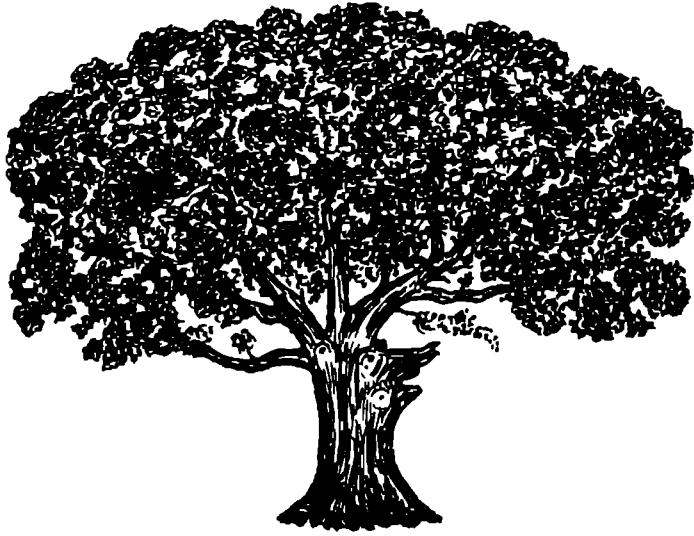
Omslagets forside:

»Landmaalerhuset« i Pederskov
tegnet af Carl Nielsen, 1994

Her boede landmåler Peter Kiellerup, da han i slutningen af 1700-tallet udførte sine opmålinger af sognene på Tåsinge til brug ved udskiftningen. Han var født ca. 1748, men ikke på Tåsinge. Han døde her i huset 1825.

Indholdsfortegnelse

Forord	
<i>Af Knud Helles</i>	5
Befolkningstallet på Tåsinge igennem 300 år	
<i>Af Svend Højte</i>	6
Va æ ei tyøsi – Hvad er en tøsing?	
<i>Af Valdemar Jensen</i>	15
Højstuer og dansestuer på Taasinge	
<i>Af Bent Chr. Nielsen</i>	16
Sommeren på Tåsinge – for 50 år siden	
<i>Af Benno Blæsild</i>	29
Vemmenæs 23. april 1994	
<i>Af Gunnar Kjær Mortensen</i>	38
Da håbet var det, at nogen kæmpede	
<i>Af Vincent Lind</i>	45
En hellekiste ved Højmollegård på Tåsinge	
<i>Af Lise Bender Jørgensen</i>	47
Tåsinge rundt med Søren Lolk	
<i>Af Erik Hansen</i>	52
Nyt fra arkivet	59
Nyt fra museet	61
Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?	63
Praktiske oplysninger	64

– Vær med til at værne om vor ø-kultur...

FORORD

af Knud Helles

Hermed foreligger ottende årgang af Tåsinge Årbog. Også i år er det lykkedes os at sammensætte et udvalg af artikler om forholdene på Tåsinge i fortid og næsten nutid. Med to undtagelser er der tale om nye artikler skrevet med årbogen for øje. At det år efter år har kunnet lade sig gøre at tiltrække artikelforfattere, der vederlagsfrit har villet skrive til årbogen eller lade os genoptrykke deres artikler heri, viser med al tydelighed, at den har en vigtig og anerkendt funktion. Det samme viser den fine modtagelse, årbøgerne har fået.

Redaktionen er fuldt ud klar over den forpligtelse, der følger med. Blandt andet derfor er det for os meget vigtigt, at Tåsinge Årbog i sin fremtræden og i indholdets kvalitet lever op til forventningerne og til sine formål: at styrke interessen for Tåsinges kultur og historie, og at fungere som bindeled mellem Tåsinge Museumslaugs bestyrelse og Laugets medlemmer.

Årbogen, du sidder med, spænder i indhold fra bondestenalderen til 1994.

Svend Højte lægger ud med at gennemgå befolkningsudviklingen siden 1699-tallets slutning på hele Tåsinge og for hvert af de tre sogne, øen består af. Han tegner herigenmen et klart billede af den meget forskellige udvikling i de to sydlige landbosogne og det nordøstlige skibsfarts- og håndværksdominerede sogn ved Sundet. Desuden fremlægges her en ret udførlig oversigt over de danske folketællingers historie.

Valdemar Jensen bringer i en lille aforisme på det lokale ø-mål en definition af en ægte tøsing. For at vi alle kan følge med, har han tilføjet en nu-dansk oversættelse.

Bent Chr. Nielsen, der jo i mange år har været særdeles aktiv i Tåsinges og Sydfyns musikliv, har samlet en række oplysninger om de steder på øen, hvor yngre og ældre tøsinger dyrkede samvær med dans og musik gennem

de sidste par hundrede år. Artiklen indeholder en liste over huse, som i forskellige perioder har fungeret som dansesteder.

Benno Blæsild har studeret de svendborgske aviser for at tegne et billede af, hvad der rørte sig i lokalområdet i befrielsessommeren 1945, da Tyskland lå i ruiner, og Japan holdt ud til A-bomberne i august.

Gunnar Kjær Mortensen skriver også i år om allierede flyvere, der blev skudt ned over Tåsinge. Men denne gang gælder det ikke nedskydningen og de umiddelbare følger, men derimod mindstensafsløringen i april og arbejdet, som gik forud. For Tåsinge museumslaug og ikke mindst for Gunnar Kjær Mortensen, som fik ideen og var den drivende kraft bag projektet, blev denne dag en flot og kraftig markering.

Biskop Vincent Lind har beredvilligt givet os tilladelse til at trykke hans tale ved indvielsen af mindestenen. Den tale giver stof til eftertanke. Derfor ser vi en offentliggørelse i årbogen som en naturlig og kærkommen lejlighed til at give en større kreds adgang til at stifte bekendtskab med dens indhold.

Lise Bender Jørgensen har ladet os genoptrykke hendes artikel med fundbeskrivelsen af den hellekiste, der nu findes i Museets plæne. Dermed har vi skruet os o. 5.000 år tilbage til bondestenalderen, der er så rigt repræsenteret i vort område.

Søren Lolk – den sært geniale og foretagssomme Tåsingebonde – har efterladt os en næsten udtømmelig kilde af fotos fra Tåsinge i de første tre årtier af vort århundrede. Dem har vi udvalgt en stribe af til dokumentation af det Tåsinge, der var vore forældres og bedsteforældres verden.

Endelig afsluttes årbogen af de sædvanlige orienteringer om Arkiv og Museum i det forløbne år samt praktiske oplysninger.

God fornøjelse!

Befolkningstallet på Tåsinge igennem 300 år

af Svend Højte

Folketællinger

Den første folketælling i Danmark blev gennemført den 15. august 1769. Der blev da i de 3 sogne på Tåsinge optalt følgende antal personer:

Bregninge sogn	943
Landet sogn	537
Bjerreby sogn	696
	<hr/>
	2.176

Øens samlede befolkningstal var altså da 2.176 personer. Selv om der muligvis kan være sket enkelte fejltagelser og forglemmelser, må dette tal anses for at være nogenlunde rigtigt.

I tiden før 1769 var der aldrig blevet gennemført en landsdækkende folketælling, og man havde derfor ikke haft et bare nogenlunde rigtigt tal for, hvor mange mennesker der boede i Danmark.

Som datidens samfund var indrettet, havde man ikke haft brug for at vide det, fordi størstedelen af befolkningen set med myndighedernes øjne ikke havde nogen afgørende betydning, og deres antal havde de derfor ikke haft interesse i at kende.

For statsmagten, de kirkelige myndigheder og godsejerne var det derimod meget vigtigt at kende antallet af skatteydere, tiendeydere og ydere af landgilde, og deres antal havde man derfor meget tidligt holdt rede på ved hjælp af bl.a. skattemandtalslister, matrikler og jordebøger.

Dette kildemateriale giver imidlertid ingen oplysninger om det samlede antal personer i hele Danmark.

Det var ingen tilfældighed, at den første folketælling blev gennemført i 1769. Som bekendt var det i sidste halvdel af 1700-tallet,

at de store landboreformer blev planlagt og gennemført. Forinden var der blevet udført et meget stort arbejde for at belyse, hvilke samfundsmæssige konsekvenser de påtænkte reformer måtte forventes at få, og der var blevet ført talrige forhandlinger mellem myndighederne og godsejerne herom.

På den tid udgjorde landbobefolkningen langt den største gruppe af landets indbyggere, og en ændring af dens forhold ville derfor medføre betydelige følgevirkninger for samfundet.

For bedre at kunne vurdere disse var det af stor betydning at få fremskaffet nøjagtige oplysninger både om det samlede befolkningstal og dets geografiske fordeling. Disse oplysninger kunne man kun få ved en folketælling, og derfor blev det besluttet at gennemføre en sådan i 1769.

Ved denne første folketælling indsamlede man kun oplysninger om, hvor mange personer der var i hvert enkelt sogn. Da dette imidlertid langt fra gav alle de oplysninger, som man havde brug for, blev det bestemt at gennemføre en ny folketælling i 1787.

Den blev forberedt langt mere grundigt end den første tælling. Til de personer, der skulle indsamle oplysningerne, blev der udleveret fortrykte lister, med rubrikker til indskrivning af oplysningerne. Der blev spurgt om hver enkelt persons navn, stilling i familien, om børnene var ægte eller uægte og i hvilket ægteskab, de var født. Endvidere om personernes alder, om vedkommende var gift eller ugift, samt hvor mange gange den pågældende havde været gift. Endelig også om personens titel, embede, forretning, håndværk eller anden næringsvej. Tilsammen giver oplysningerne et udmærket billede af befolkningens sammensætning og levevilkår, og dis-

se folketællingslister, der er bevaret, er derfor af stor værdi, når man arbejder med lokalhistorie.

En tilsvarende folketælling blev gennemført i 1801, men derefter gik der mange år, før den næste tælling fandt sted i 1834. Årsagen til denne udsættelse var sandsynligvis, at første fjerdedel af 1800-tallet var en meget urolig tid med krig og Statsbankerot.

Næste tælling blev afholdt i 1840, og fra da af blev der gennemført tællinger med 5 års mellemrum til og med 1860. Derefter gik man over til 10 års mellemrum, men kun til og med 1890.

Den følgende tælling fandt sted i 1901, hvorefter man igen talte med 5 års mellemrum til og med 1921. Allerede 1925 blev der gennemført en ny tælling, og fra da af benyttede man 5 års mellemrum, indtil den hidtil benyttede tællingsmetode blev opgivet.

I 1924 var der blevet vedtaget en lov om oprettelse af folkeregistre. Den bestemte, at der i hver enkelt kommune skulle oprettes et register over samtlige personer, der opholdt sig i kommunen. Ved til- og fraflytninger skulle enhver person selv meddele det til folkeregistret, som derfor hele tiden indeholdt tal for det samlede antal personer i kommunen. Da man senere fik udviklet elektroniske databehandlingsystemer (EDB), blev der mulighed for at oprette et landsdækkende, centralt folkeregister. Det blev påbegyndt i 1968, da man startede det centrale personregister, hvori hver eneste person i hele landet har fået tildelt et bestemt nummer, det såkaldte c.p.r.-nummer. Man har derved opnået, at man til enhver tid har oplysninger om befolkningstallet i hver enkelt kommune i hele landet samlet i et centralt register.

Den tid, da folketællinger blev gennemført efter den oprindelige metode, er forlængst forbi.

Resultaterne af folketællingerne på Tåsinge vil blive nærmere beskrevet i et efterfølgende afsnit.

Tiden før 1769

Selv om man for første gang i øens historie ved folketællingen i 1769 fik et rimeligt nøjagtigt tal for den samlede befolkning på Tåsinge, er det muligt at beregne det sandsynlige antal beboere på andre og tidligere tidspunkter. Man kan ved en sådan overslagsberegning benytte et par forskellige metoder.

Ved en af disse anvender man antallet af gårde og huse på øen på det pågældende tidspunkt. Disse tal kender man fra jordebøger og matrikler. Når man skønsomt anslår, hvor mange personer der sandsynligvis i gennemsnit har hørt til i hvert af bostederne, kan man på den måde beregne det samlede antal beboere på øen.

Tåsinges lokalhistoriker, den forlængst afdøde lærer C. G. Høgstrøm, har i sin bog: »Taasinge paa Niels Luels Tid«, der udkom 1916, opstillet en sådan beregning af befolkningstallet på øen i slutningen af 1600-tallet.

Han regnede med, at der da var 292 bosteder plus Valdemars Slot, og han anslog, at der gennemsnitligt hørte 6 personer til hvert bosted. Resultatet af hans beregning blev da således:

Bregninge sogn
plus Valdemars Slot..... ca. 600 personer
Landet sogn 480 personer,
som han oprunder til ..... ca. 500 personer
Bjerreby sogn 732 personer,
som han oprunder til ..... ca. 800 personer
Hele øen ..... ca. 1900 personer

Det samlede befolkningstal på øen skulle da have været ca. 1.900. Han tilføjer, at tallet næppe har været højere. Det har han sikkert ret i. Noget tyder på, at det sandsynligvis har været en del lavere. Antallet af bosteder er sikkert nogenlunde rigtigt.

I bogen »De danske Landbrug fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Chr. V.'s Matrikel 1688«, som er skrevet af historikeren Henrik Pedersen, er det samlede antal bosteder på Tåsinge angivet til 286. Der er således

god overensstemmelse med Høgstrøms tal.

Når denne derimod antager, at der har hørt 6 personer til hvert bosted, har han sandsynligvis skønnet et lidt for højt tal.

Ved en anden metode benytter man oplysningerne i de bevarede kirkebøger fra den tid. Heri er desværre ikke oplyst det samlede antal beboere, men kun antallet af fødte og døde i hvert enkelt år. Disse tal vil naturligvis ikke være de samme for hvert år, men vil variere fra år til år. Ved hjælp af tallene for en passende lang række år kan man imidlertid beregne et gennemsnitstal for henholdsvis fødte og døde pr. år i den pågældende periode. Disse tal vil afhænge af det samlede antal beboere.

Desværre spiller også andre forhold en betydelig rolle. Nævnes kan således befolkningens sammensætning og aldersfordeling. Endvidere om det har været en nogenlunde stabil og rolig periode uden krigsbegivenheder og epidemier.

For at kunne beregne det omtrentlige befolkningstal med denne metode må man benytte det sandsynlige gennemsnitstal for henholdsvis fødte og døde personer pr. 1000 beboere pr. år. Disse tal kan man fra tiden før 1769 kun skønne sig til ved sammenligning med de tilsvarende og kendte tal for tidsrummet lige efter 1769.

En beregning efter denne metode har givet til resultat, at det sandsynlige antal beboere på Tåsinge i slutningen af 1600-tallet har været omkring **1.700 personer**, altså betydeligt lavere end det af Høgstrøm beregnede tal.

Der er flere grunde til at tro, at Høgstrøms tal er for højt. Som nævnt foran regnede han med, at gennemsnitligt 6 personer hørte til i hvert bosted. Til sammenligning kan man beregne det tilsvarende tal for 1769. Fra folketællingen kender man da det samlede antal beboere på øen og fra jordebøgerne det daværende antal bosteder. Resultatet af denne beregning blev, at gennemsnitstallet i hvert af de tre sogne var mindre end 5. I Bjerreby sogn endda kun 4 personer i hvert bosted.

Det er muligt, at tallene i slutningen af 1600-tallet har været noget højere, men dog sandsynligvis mindre end 6, som Høgstrøm har regnet med. Det har formodentlig ligget et sted mellem 5 og 6.

Følgelig må man heraf kunne slutte, at det samlede antal beboere da næppe har været højere end **ca. 1.700 personer**.

Tallet steg som nævnt i indledningen til 2.176 personer i 1769. Det er muligt på tilsvarende måde at beregne, hvorledes udviklingen har været i dette tidsrum, men det vil føre for vidt her at opstille disse beregninger.

Det er navnlig i Bjerreby sogn, at Høgstrøm har regnet for højt. Det skyldes bl.a., at han har oprundet det beregnede tal 732 til ikke mindre end 800 personer. At dette tal er alt for højt bekræftes af folketællingen i 1769, da der i sognet blev optalt kun 696 personer. Der synes ikke at være stor sandsynlighed for, at antallet skulle være faldet så betydeligt, når det i samme tidsrum var steget i de to andre sogne på øen.

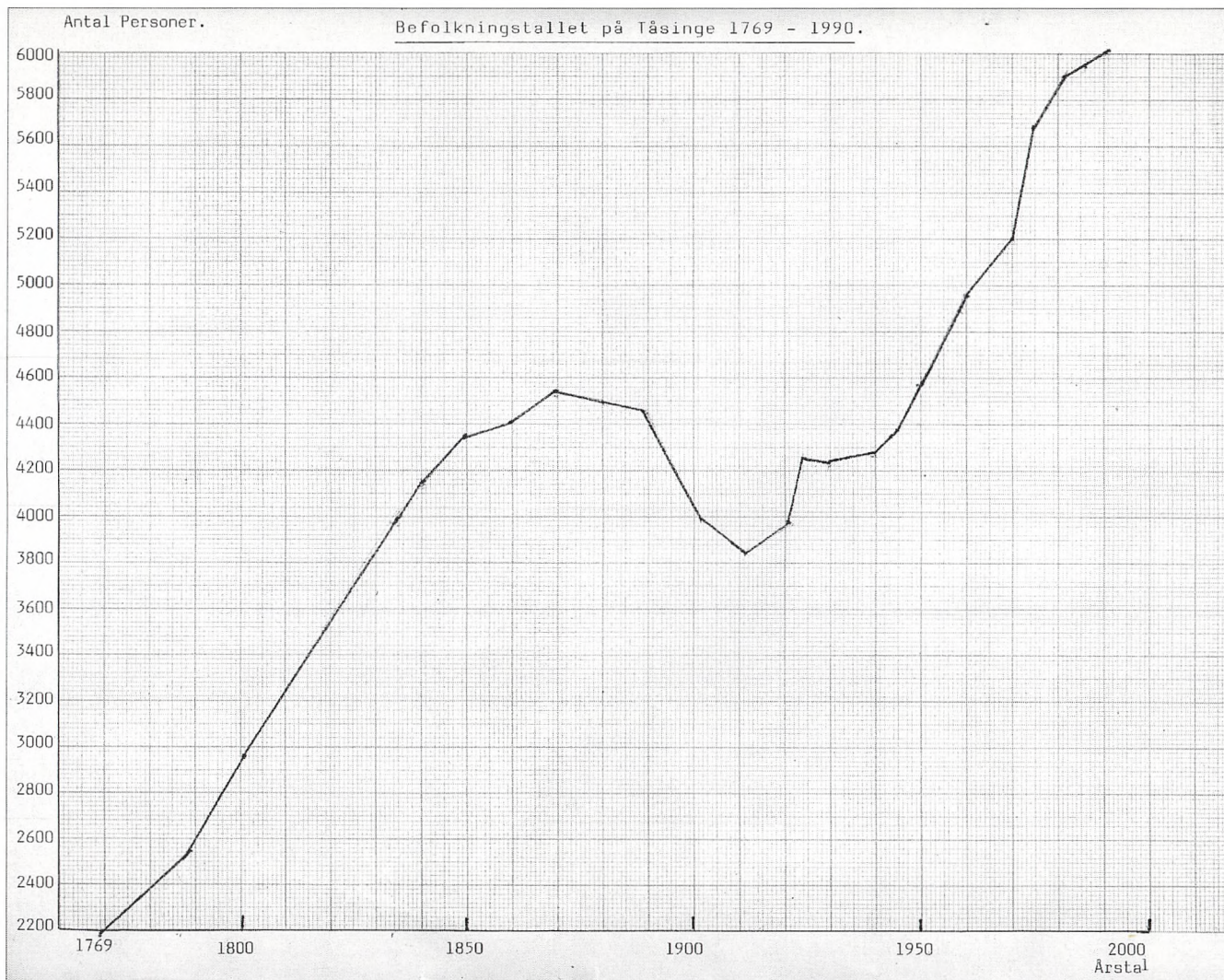
Det bør understreges, at begge beregningsmetoder er behæftet med en betydelig usikkerhed. Derfor kan ingen af dem forventes at have givet det helt rigtige resultat.

Tiden efter 1769. Folketællingerne

I folketællingerne har man oplysninger om befolkningstallet på Tåsinge i nyere tid. Tallene er blevet offentliggjort i »Statistisk Årbog«. De kan opstilles i tabelform.

Det er vigtigt at kende de nøjagtige tal, men af pladshensyn vil den fuldstændige tabel ikke blive gengivet i denne artikel. For at give et indtryk af udviklingen bør dog følgende uddrag af tabellen medtages:

	Sogn			
	Bregninge	Landet	Bjerreby	Hele øen
1769	943	537	696	2.176
1801	1.213	722	1.025	2.960
1834	1.711	977	1.326	4.014
1850	1.941	1.041	1.369	4.351

1870	2.094	1.119	1.375	4.588
1901	1.749	992	1.303	4.044
1925	1.706	1.079	1.492	4.277
1950	2.128	1.077	1.403	4.608
1965	2.620	1.083	1.253	4.956

De tre sognekommuner blev i 1966-1/4 sluttet sammen til Tåsinge Storkommune. Dens befolkningstal blev derved lidt over 5.000 personer.

Denne kommune fik dog kun en kort levetid. Allerede i 1970-1/4 blev den indlemmet i Svendborg kommune. Befolkningstallet var da 5.231 personer.

Siden da indgår øens befolkningstal i tallet for Svendborg kommune, og det kan derfor ikke ses i den offentliggjorte statistik. Svendborg kommune har imidlertid oplysninger om befolkningstallet på Tåsinge igennem de senere år, og man har velvilligst oplyst følgende tal:

1975	5.668 personer
1981	5.921 personer
1986	5.950 personer
1989	5.998 personer
1990	6.011 personer
1991	5.997 personer

Ændringerne i befolkningstallet vist med kurver

Det er af de mange tal vanskeligt at få et overblik over, hvordan udviklingen er forløbet. Dette ses imidlertid tydeligt, når man på grundlag af tallene tegner en kurve for udviklingen. En sådan kurve for øens samlede befolkning er vist på Fig. 1.

Af denne fremgår det, at befolkningstallet steg hurtigt og kraftigt i tidsrummet fra 1769 til 1870, da det nåede et foreløbigt maksimum på næsten 4.600 personer.

Derefter begyndte det at falde. Indtil omkring 1890 var faldet beskedent, men blev derefter betydeligt kraftigere, indtil et minimum på ca. 3.800 personer blev nået omkring 1910.

Efter den tid begyndte det at stige igen. I tiden indtil omkring 1925 ret hurtigt. Så holdt det sig igennem et par årtier omtrent uændret. Fra omkring 1940 begyndte en ny stigning, men først omkring 1950 nåede man op på samme befolkningstal som i 1870. Denne stigning fortsatte til omkring 1990, da man var nået op på lidt over 6.000 personer. I de seneste år har befolkningstallet ligget omkring dette antal personer.

Hvis man tegner en tilsvarende kurve for udviklingen i Bregninge sogn, vil man se, at den har omtrent samme forløb som kurven for hele øens befolkning.

I de to udprægede landsogne, Landet og Bjerreby, forløb udviklingen noget anderledes. Kurven for Bjerreby sogn er vist på Fig. 2.

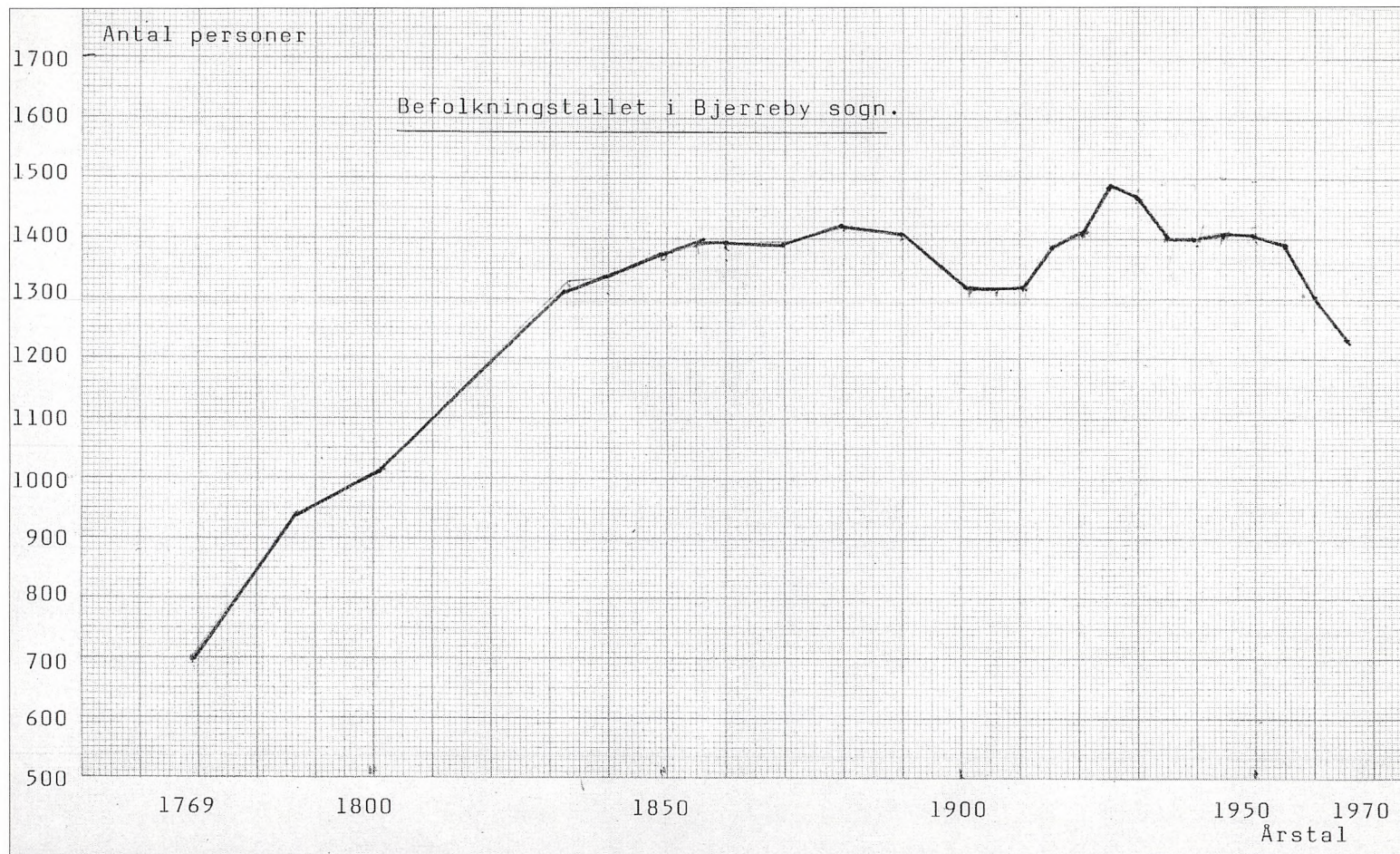
I dette sogn voksede befolkningstallet ganske vist også i tiden efter 1769, men væksten var noget mere langsom end for øen som helhed. Et foreløbigt maksimum på lidt over 1.400 personer blev nået omkring 1880. Derefter faldt tallet igennem et par årtier til et foreløbigt minimum på ca. 1.300 personer. Faldet var dog ikke nær så kraftigt som for øen som helhed.

Omkring år 1900 begyndte tallet at stige igen, men det varede kun til omkring 1925, da det atter begyndte at falde. Faldet fortsatte i hvert fald til 1965, som er det sidste år før sammenslutningen af de tre kommuner. Man var da nået ned på 1.253 personer. I løbet af årene siden da er tallet atter begyndt at stige.

En kurve for befolkningstallet i Landet sogn viser en nogenlunde tilsvarende udvikling.

Årsager til ændringerne i befolkningstallet

Der er flere årsager til det stærkt stigende befolkningstal i første halvdel af 1800-tallet. Dels faldt børnedødeligheden betydeligt bl.a. som følge af, at man påbød vaccination mod

kopper, dels medførte landbrugsreformerne og deraf følgende udstykninger og forbedrede dyrkningsmetoder, at både høstudbyttet og husdyrholdet efterhånden steg betydeligt. Derfor blev der brug for mere arbejdskraft i landbruget. Det samme fandt sted også andre steder i Danmark.

Det mest interessante ved kurven for Tåsinges samlede befolkningstal er det kraftige fald i tidsrummet fra 1890 til omkring 1910. Som foran nævnt viser kurven for Bregninge sogn et ganske tilsvarende billede af udviklingen. Den væsentligste årsag hertil er uden tvivl, hvad der skete i Troense, som da var øens største samlede bebyggelse. Igennem næsten hele 1800-tallet var Troense en udpræget søfartsby. Det var i sejlskibenes storhedstid. Der blev bygget mange sejlskibe på byens skibsværfter, og det gav arbejde til mange mennesker. Hertil kom, at ikke så få medlemmer af de færdigbyggede skibes besætninger blev bosat i Troense.

Hen imod slutningen af århundredet gik det imidlertid stærkt tilbage for sejlskibsfarten, som efterhånden havde fået hård konkurrence fra dampskibene. Endnu igennem et par årtier blev der bygget sejlskibe i Troense, men byens storhedstid var forbi, og dette medførte et kraftigt fald i befolkningstallet.

I de to andre sogne på øen havde skibsfarten ikke haft tilsvarende stor betydning. Når der alligevel på samme tid indtraf en nedgang i befolkningstallet, skyldtes det for størstedelen andre årsager. På den tid var så godt som hele øen fæstegods, og det var svært for unge landmandsfamilier at få fæstet på en gård. En del af dem valgte derfor at flytte til andre egne af landet. Det kan således nævnes, at flere af dem blev bosat på Djursland.

Enkelte familier, men især unge, ugifte mennesker foretrak at søge lykken i det fremmede og udvandrede.

I sin bog: »Flugten til Amerika« (1971) har historikeren Kristian Hvidt givet nogle oplysninger om, hvormeget udvandringen betød

for befolkningstallet på Tåsinge i årene fra 1868 til 1899. Hans undersøgelser gav til resultat, at der i dette tidsrum udvandrede omkring 350 personer.

Ifølge folketællingerne var det samlede befolkningstal i 1868 omkring 4.550 personer og i 1899 ca. 4.050. Følgelig har nedgangen i befolkningstallet været ca. 500 personer i det nævnte tidsrum.

Den store nedgang skyldtes altså kun delvis udvandringen.

Når kurven for Bjerreby sogn viser en betydelig nedgang i befolkningstallet også i tiden lige efter 1950, er årsagen formodentlig, at landbrugets og husholdningernes mekanisering havde gjort en del af medhjælperne overflødige.

En lignende, men noget mindre nedgang fandt sted i Landet sogn. Når øens samlede befolkningstal alligevel fortsatte med at stige kraftigt også efter 1950, skyldtes det især den betydelige vækst i Vindeby-Sundhøjområdet. Denne vækst var begyndt allerede et par årtier tidligere.

Da den første motordrevne færge i 1926 blev indsat på overfarten Svendborg-Vindeby, blev det betydeligt lettere at komme over sundet. På den tid blev der gennemført mange udstykninger i Vindeby og bygget en del nye huse. Flere hidtidige Svendborg-borgere valgte da at flytte til Vindeby.

Det var dog først, efter at Svendborgsundbroen var taget i brug i 1966, at der kom rigtig fart i væksten, og Vindeby-Sundhøjområdet er efterhånden blevet en forstad til Svendborg og den største samlede bebyggelse på Tåsinge.

Også i både Landet og Bjerreby er der i de senere år blevet bygget en del nye huse, og befolkningstallet også i disse to sogne er atter begyndt at vokse. Da så mange familier nu har egen bil, spiller afstandene ikke mere nogen større rolle. Det kan derfor udmærket lade sig gøre at bo på den sydlige del af øen og alligevel have sit arbejde enten i Svendborg

eller i Rudkøbing, hvortil der blev broforbindelse allerede i 1962.

Befolkningstætheden

Befolkningstætheden angives almindeligvis som antallet af personer pr. km² af det totale areal.

I 1990 var Tåsinges befolkningstal ca. 6.000 personer, og da øens totale areal er 69,6 km², bliver den gennemsnitlige befolkningstæthed ca. 86.

Til sammenligning var den gennemsnitlige befolkningstæthed for hele landet da ca. 120.

Man kan imidlertid ikke af disse to tal slutte, at Tåsinge må betragtes som et forholdsvis tyndt befolket område, fordi gennemsnitstallet for hele landet dækker over meget store forskelle fra egn til egn. Hvis der i det pågældende område findes store bymæssige bebyggelser, vil dette medføre, at befolkningstætheden bliver langt større end for et udpræget landdistrikt med samme areal. Det er de større byer, der er årsagen til det høje landsgennemsnitstal.

Hvis man ser på forholdene på Tåsinge i 1965, altså umiddelbart før øens 3 kommuner blev sluttet sammen, var befolkningstallet 4.956 personer. Det giver en gennemsnitlig befolkningstæthed på ca. 71. Befolkningstætheden er altså i tidsrummet 1965 til 1990 steget betydeligt.

Beregner man imidlertid den gennemsnitlige befolkningstæthed i hver af de 3 kommuner bliver resultatet således:

	Antal personer	km ²	Befolkningstæthed (afrundet)
Bregninge	2.620	20,2	130
Landet	1.083	19,1	57
Bjerreby	1.253	30,3	41

Det høje tal for Bregninge kommune skyldes naturligvis den tætte bebyggelse i Troense og Vindeby-Sundhøj området.

I de 2 udprægede landkommuner og især i Bjerreby kommune er befolkningstætheden langt mindre.

Det er interessant at sammenligne med, hvordan udviklingen er forløbet på en af de andre danske øer i samme tidsrum 1965-1990. Som eksempel er valgt Samsø.

Denne ø's areal er 111,6 km², og den er altså noget større end Tåsinge. Befolkningstallet var i 1965 ca. 6.000 personer. Det giver en befolkningstæthed på ca. 54, altså nogenlunde af samme størrelsesorden som i de to udprægede landkommuner på Tåsinge.

Udviklingen i de følgende år er imidlertid forløbet noget anderledes på Samsø end på Tåsinge.

I 1990 var Samsøs befolkningstal aftaget til ca. 4.400 personer. Det giver en befolkningstæthed på kun ca. 40. Der er altså i det nævnte tidsrum sket en betydelig affolkning, medens befolkningstallet på Tåsinge er steget kraftigt.

Mange andre af de mindre øer har ligesom Samsø haft en betydelig nedgang i befolkningstallet. Som eksempel kan nævnes Strynø, som i 1965 havde omkring 400 beboere, men i 1990 kun omkring 200, altså en halvering. De 200 beboere svarer til en befolkningstæthed på ca. 40 ligesom på Samsø.

Et lavt tal for befolkningstætheden behøver imidlertid ikke at betyde, at beboerne lever langt fra hinanden og ikke har nærmere kontakt. Det skyldes, at bebyggelsesmønsteret har stor betydning.

I 1769 var befolkningstætheden på Tåsinge kun ca. 31, men på den tid lå langt de fleste gårde og huse klumpet sammen i landsbyerne. Dette medførte, at beboerne fik et meget nært forhold til hinanden. Det kunne være en stor fordel, fordi beboerne da let kunne yde hinanden hjælp, når der var brug for det.

På den anden side kunne den nære kontakt sikkert ofte give anledning til sladder, kævl og splid i de små, lukkede samfund.

Desuden kunne en ildebrand få katastrofa-

le følger, fordi de mange stråttækte beboelser var bygget så tæt sammen.

Da der i 1669 udbrød brand i Vårø, nedbrændte næsten hele landsbyen.

Så sent som i 1942 indtraf en lignende katastrofe på Drejø, da der i Drejø by nedbrændte ikke mindre end 11 gårde og 7 huse.

På Tåsinge var bebyggelsesmønsteret i landsbyerne blevet betydeligt ændret efter udskiftningerne og udflytningerne i begyndelsen af 1800-tallet, hvorved risikoen for en lignende katastrofe blev langt mindre.

Sammendrag

Befolkningstallet på Tåsinge var i slutningen af 1600-tallet formodentlig omkring 1.700 personer. Det var i 1769 vokset til 2.176 personer.

Væksten fortsatte hurtigt i første halvdel af 1800-tallet, indtil et foreløbigt maksimum på 4.588 personer blev nået i 1870. Igennem de følgende årtier aftog befolkningstallet betydeligt, indtil et minimum på 3.838 personer blev nået i 1911.

Siden da er tallet atter vokset kraftigt, således at man i 1990 var nået op på 6.011 personer.

Svend Hansen Højte, f. 1918 i Vårø, Bjerreby Sogn. Civilingeniør. Hobby: Tåsinges lokalhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1989, 1990, 1991, 1992 og 1993. Adresse: Holmevej 141, 8270 Højbjerg.

Trykte kilder:

Statistisk Årbog

C. G. Høgstrøm: »Taasinge paa Niels Iuels Tid«. (1916).

Fred. Christ. Lund: »Beskrivelse over Øen Thorseng«. (1823, genoptrykt 1973).

Kristian Hvidt: »Flugten til Amerika«. (1971).

Henrik Pedersen: »Det danske Landbrug fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Chr. V's Matrikel 1688«. (1928).

Va æ ei tyøsi?

af Valdemar Jensen

Va æ ei tyøsi

Ei som ka språvet å som æ fyet po Tuosi,
men els et ve kals yøbo.
Ei der ka see Jiesie, Knøsbøl, Lumb, Skoble,
Syøb, Bjærb å Gammel Nøb å vie hvor de æ.
Ei der heer Svop, Højte, Pelle, Lolk eller
aet å som aller vi drøme om å kal sit avkom Elvira!
Ei som ka lei ryøgrye å stæjt uel mæ nøy
katofler å peselsovs.
Forsto du det?
Nå ette, så æ du ette ei rejdi tyøsi!

Hvad er en tøsing?

En som kan sproget, og som er født på Tasinge,
men ellers ikke vil kaldes øbo.
En der kan sige Gesinge, Knudsbølle, Lundby, Skovballe,
Søby, Bjerreby og Gammel Nyby og vide hvor det er.
En der hedder Svop, Højte, Pelle, Lolk eller andet og
som aldrig ville drømme om at kalde sit afkom Elvira!
En som kan lide rødgrød og stegt ål med nye kartofler
og persillesovs.
Forstod du det?
Nå ikke, så er du ikke en rigtig tøsing!

Højstuer og dansestuer på Taasinge

af Bent Chr. Nielsen

Som man den dag i dag kan se det, fx på Langeland og Ærø, må isolerede samfund selv skabe deres kultur- og forlystelsesliv.

Taasinge var i gammel tid isoleret på den måde, at forbindelsen til Svendborg var lige så spinkel som til de andre øer, idet en sejlsmakke var eneste transportmulighed.

Taasinge havde i disse tider 6 kroer, 2 i Troense, 1 i Bregninge og 1 ved hvert af overfartsstederne: Vindeby, Vemmenæs og Skovballe. Men kroerne var i de tider bedesteder, dvs. beregnet til ophold på rejse og derfor først og fremmest indrettet til at betjene gennemrejsende.

Der var m.a.o. ikke tilknyttet kroerne dansefaciliteter i særlig grad, det kom først langt senere.

Man skal altså ud i landsbyerne for at finde både anledningerne til og stederne, hvor sammenkomster med dans fandt sted.

Her kommer i første omgang begrebet:

Højstuer

ind i billedet. Med højstuer menes det, man andre steder kalder storstuer.

De større gårde havde en sådan stue, sædvanligvis i 4 fag i hele husets bredde i den øverste ende af stuehuset (øverstestuen = højstuen). Her stod kister og skabe indeholdende familiens udstyr af tøj og lignende, og her holdt man familiens fester og sammenkomster som barselsgilder, bryllupper, skurgilder (høstgilder), begravelser etc.

Ifølge pastor Lund var mange fester »før i tiden«, dvs. før statsbankerotten 1813, besøgt af 20-25 snese mennesker, altså 4-500 personer, hvorfor man kan forestille sig, at kun de nærmeste i familien har siddet i højstuen,

resten har siddet i den til lejligheden rensede og smykkede lo, der blev tjældet med lagner o.l.

Pastor Lund beskriver »disse store gæstebudde« som alt for overdådige og kostbare for bønderne, da de fleste af de yngre gæster kun bidrog til festen med et lille pengebeløb, hvorimod fastboende gæster medbragte »føring« dvs. naturalier til måltiderne, thi en fest kunne godt vare en 3 dage.

Indskrænkningerne i disse skikke sker med Danmarks deltagelse i Napoleonskrigene. Både søfarten og landbruget lider tab. Her på Taasinge viser det sig i mindre grad for godset Valdemars Slot end for andre herregårde, da Frederik Juel allerede på den tid er i gang med driftsforbedringer. Bønderne er heller ikke meget sårbare, da de jo stort set er selvforsynende, men militærtjeneste, øgede afgifter, mindre afsætning og vanskelighederne for søfarten kan mærkes.

Gæstebuddene omfatter nu 4-5 snese mennesker, skriver pastor Lund, og de omfatter en mere snæver kreds end tidligere. Ikke desto mindre er højstuerne en væsentlig faktor i alle sammenkomster i familierne på gårdene. Og her skal vi huske, at udskiftning og udflytning af en ret betydelig del af landsbyernes gårde samtidig med driftsforbedringerne har givet muligheder for forøgelse af husrum i et omfang, der var ukendt før i tiden.

Der er ingen tvivl om, at højstuen i sig selv og dens udstyr ikke mindst var lidt af et statussymbol. Man satte en ære i at være velforsynede og at have plads til at holde fester af et vist format. Den pekuniære status betød en del blandt gårdfolk.

Selvfølger har man også danset i højstuen, også længere tilbage i tiden, da både musi-

kernavne og nodebøger fra 1700-tallet findes på øen. Kortspil, som var ret udbredt i de dage, udøvedes i de tilstødende lokaler.

Som tidligere nævnt blev højstuen også anvendt til begravelser, thi her stillede man kisten med den døde, og herfra sang degnen den døde ud. Hvis ikke dørene var brede nok, slog man en vinduespost ud og bragte kisten den vej ud. Men forinden havde kisten stået åben, man lagde en salmebog på brystet af den døde og en saks oven på salmebogen. Nogen fik også penge med i kisten. Man spiste smørrebrød og drak en snaps til ved slige lejligheder.

Højstuernes glansperiode falder især i den periode, hvor velstanden igen øges, nemlig fra omkring 1840 og op til vort århundrede. Men de voldsomme forandringer, der siden er sket i landhusholdningerne, og de skikke, der førhen var tæt knyttet til livet på gårdene, har bevirket, at der næppe findes mange tilbage. Ingen kender deres antal, og de fleste bygninger er nu enten helt væk eller så stærkt forandrede, at det er svært at se, hvor de har været. Skal man se dem, må man i »Den fynske Landsby«. »Davinde Vandmølle« er et godt eksempel.

Der er endnu dunkle punkter i beskrivelsen af dette emne, men lad os nu se på fænomenet:

Dansestuer

Hvad er de for et træk i landbyens liv, hvornår opstår de og hvorfor?

Jeg tyr her igen tilbage til pastor Lund, der i sin pietistiske tankegang gang på gang vender tilbage til det uheldige i, at så mange skæbner er knyttet til misbrug af stærke drikke (brændevin) og de optøjer og ulykker, der er frugten heraf. Man spurgte heller ikke den gang, hvorfor Jeppe drak. Imidlertid har Frederik Juel, som pastor Lund var huslærer hos under Napoleonskrigene, også øje for disse mindre heldige sider af almuens liv. Men han

sætter noget i gang. Foruden ordning af fattigvæsen og lignende foransaltninger får Frederik Juel, bistået af øens præster, Det kongelige danske Cancellis stadfæstelse af et frivilligt politi-reglement for Thorseng den 23. november 1819, noget, han havde arbejdet på siden 1802.

Udtog af

Thorseng Lands, ved Skrivelse af det Kongelige danske Cancellie under 23 November 1819 paa 3 Aar stadfæstede, *frivillige Politie-Reglement*, for saavidt samme angaaer hver Mand i Almindelighed, hvorved bemærkes, at baade Reglementet og Confirmationen derpaa ordlydende findes nedlagt hos Sognefogderne.

§. 8.

Politie-Opsynsmændene, som den specielle Opsigt i deres Distrikter især paaligger, maae stræbe at opdage og saavidt muligt forekomme alle Uordener, og til den Ende kunne regne paa en kraftig Understøttelse af enhver af de i Distriktet bosatte Mænd, hvilke desaaarsag ere pligtige at give Opsynsmanden den Hjælp, han til Ordens Vedligeholdelse og Uordens Forebyggelse af dem kræver; samt i Følge heraf troligen patrouillere i Distriktet saasnart han kræver det, hvor til han er forpligtet og berettiget, imod at holde en Liste over disse af ham anordnede Patrouiller, som indleveres til Commissionens Qvartal-Forsamlinger, dels for at bedømme den udviste Virksomhed, dels for at eftersee, om han ved Tilsigelsen ikke uden Nødvendighed har bebyrdet Nogle mere end Andre.

§. 9.

Politie-Opsynsmændenes pligter blive:

1. I Almindelighed at vaage over god Ordens Vedligeholdelse, og Forebyggelse af alt hvad der føder Uorden eller Skade for Mennesker eller Kreaturer af sig og:

I Særdeleshed paasee:

- a) At ingen ulovlige Sammenkomster, enten i Kroehuse eller private Folks, til Sviir, eller Drik taales.
- b) At ingen om Nattetider findes paa Veie eller Gader uden i bestemte lovlige Ærinder.
- c) At de, der i Følge denne Vedtægts § 10 ere berettigede til at holde Sammenkomst til Dands og Lystighed for Byens unge Folk, holde sig samme Vedtægts Bydende i alle Henseender efterrettelige.

§. 10.

Foruden de Ting, hvorfor Landets almindelige Politielov bestemmer Straffe, findes endnu adskillige, der synes at qualificere sig til Vedtægter, efter enhver Egnns eiendommelige Tarv, og efter sammes Skikke og Tænkemaade.

Paa Grund heraf er af Øen Thorsengs Beboere antaget som Vedtægt:

1. At Samlinger til Dands og Lystighed ei bør finde mere Sted end een Gang ugentlig fra 1 Novbr. til Medio Martii, og hele Juni Maaned igjennem, foruden de Høst- eller Skuregilder, som Mændene selv give deres Tyender.
2. At den hertil vælgende Dag maa være den sammen i alle 3 Sogne, og helst dertil vælges Søndagen.
3. At disse Samlinger ei maae være længere end til Kl. 1 om Natten, hvorefter Enhver maa gaae hjem til Sit.
4. At Politie-Opsynsmanden stedse, i det mindste Dagen forud, underrettes om hvor en saadan Forsamling bestemmes at holdes.
5. At Huusværten, der til saadan Forsamling laaner Huus, indsamler til Fattiges-Kassen af Enhver (uconfirmerede Børn undtagen) 2 Skilling rede Sølv, som han mod Qvittering indleverer til Politie-Opsynsmanden, der igjen ved Politie-Commissionen kvar-

taliter afleverer det Indkomne og gjør Rigtighed derfor til videre Afhændelse til Landets Fattigvæsens Kasse.

6. At hvo som efter Kl. 10 om Aftenen findes paa Gader, Veie og Stier bør gjøre Politiet, som anholder og tilspørger dem, Rede for Aarsagen til deres Gang, hvad deres Ærinde er og underkaste sig Commissionens Kjendelse, i Tilfælde at de ikke ere i Stand dertil.

Dersom de der optages ere Børn, da blive Forældrene at drage til Ansvar derfor.

Årsagerne til, at man laver denne politivedtægt, er jo, at brændevinsbrænderi var ganske almindeligt, misbrug ligeså, uprivilligeret krohold, fx i Lundby, altså drift af smugkro, ligesom smugling af stærke varer fandt sted, fx til Ærø.

En kommission nedsat til at håndhæve reglementet, og pligtig til at mødes 4 gange om året på slottet skulle sikre reglementets overholdelse.

Man må forestille sig, at dansestuerne, hvoraf den ældste kendte er fra ca. 1830, er etablerede som modspil mod det andet uvæsen. Frederik Juel dør 1827, og hans efterfølger på slottet Carl Juel Brockdorff, der fik tilnavnet »Musikkammerherren«, synes at have været lidt mere liberal. Dansestuerne, hvis antal har været i det mindste 14 stk., udgør en mere kontrollabel institutionstype. Det var husmænd, indsiddere, småhåndværkere o.l., der fik tilladelse til at have disse dansestuer.

Om den ældste dansestue skriver skolebestyrer J. Mortensen, Skattergade, Svendborg, der er barnefødt i Bjernemark på Taasinge, følgende, som er uddrag af en større redegørelse:

Klublivet paa Taasinge 1830

Smugkroer har der vistnok været paa Taasinge i umindelige Tider, hvor Byens mandlige Befolkning kunne få Spise- og Drikkevarer

U d t o g

af

Thorsøng Lands, ved Skrivelse af det Kongelige danske Cancellie under 25 November 1819 paa 3 Aar Stadfæstede, frivillige Politie-Reglement, for saavidt samme angaaer hver Mand i Almindelighed, hvorved bemærkes, at baade Reglementet og Confirmationen derpaa ordlydende findes nedlagt hos Sognefogderne.

§. 8.

Politie-Opsynsmændene, som den specielle Opfugt i deres Distrikter især paaligger, maae stræbe at opdage og saavidt muligt forekomme alle Uordener, og til den Ende kunne regne paa en kraftig Understøttelse af enhver af de i Distriktet bosatte Mand, hvilke desaarfar ere pligtige at give Opsynsmanden den Hjælp, han til Ordens Vedligeholdelse og Uordens Forebyggelse af dem kræver; samt i Følge heraf trolligen patrullere i Distriktet saasnart han kræver det, hvortil han er forpligtet og berettiget, imod at holde en Liste over disse af ham anordnede Patruller, som indleveres til Commissionens Quartals-Forsamlinger, dels for at bedømme den udviste Virksomhed, dels for at eftersee, om han ved Tilfælgelsen ikke uden Nødvendighed har bebyrdet Nogle mere end Andre.

§. 9.

Politie-Opsynsmændenes Pligter blive:

1. I Almindelighed at vaage over god Ordens Vedligeholdelse, og Forebyggelse af alt hvad der søder Uorden eller Skade for Mennesker eller Creature af sig, og:
  - a) At ingen ulovlige Sammenkomster, enten i Krochuse eller private Fjells, til Svær, eller Drik taales.
  - b) At ingen om Nattetider findes paa Veie eller Gader uden i bestemte lovlige Grænser.
  - c) At de, der i Følge denne Vedtægts § 10 ere berettigede til at holde Sammenkomst til Dands og Lystighed for Byens unge Folk, holde sig samme Vedtægts Bydende i alle Henseender efterrettelige.

§. 10.

Foruden de Ting, hvorfor Landets almindelige Politie Lov bestemmer Straffe, findes endnu adskillige, der synes at qualificere sig til Vedtægter, efter enhver Egns eiendommelige Lære, og efter sammes Skikke og Tænkesaade.

Paa Grund heraf er af Den Thorsøngs Beboere antaget som Vedtægt:

1. At Samlinger til Dands og Lystighed ei bør finde mere end een Gang ugentlig fra 1 Novbr. til Medio Martii, og hele Juni Maaned igjennem, foruden de Høst- eller Sture-gilder, som Mændene selv give deres Lyender.
2. At den hertil vælgende Dag maa være den samme i alle 3 Sogne, og helst dertil vælges Søndagen.
3. At disse Samlinger ei maae være længere end til Kl. 1 om Natten, hvorefter Enhver maa gaae hjem til Sit.
4. At Politie-Opsynsmanden stedse, i det mindste Dagen forud, underrettes om hvor en saadan Forsamling bestemmes at holdes.
5. At Huuskvarten, der til en saadan Forsamling laaner Huus, indsamler til Fattiges-Kaestring indleverer til Politie-Opsynsmanden 2 Skilling rede Svov, som han med Qvittering indleverer til Politie-Opsynsmanden, der igjen ved Politie-Commissionen kvartaliter afleverer det Indkomne og gjør Rigtighed derfor til videre Afhændelse til Landets Fattige væsens Kasse.
6. At hvo som efter Kl. 10 om Aftenen findes paa Gader, Veie og Stier bør gjøre Politiet, som anholder og tilspørger dem, Rede for Aarsagen til deres Gang, hvad deres Grund er, og underkaste sig Commissionens Kjenndelse, i Tilfælde at de ikke ere i Stand dertil. Derfor de der optages ere Værn, da blive Forældrene at drage til Ansvar derfor.

tilkøbs, og i mine Børnear fandtes der da ogsaa flere saadanne paa Øen. Indtil Slutningen af Tyverne var der derimod ikke offentlige Danselokaler. Naar Ungdommen vilde have Dans før den Tid, var den i Storstuen, snart hos en, snart hos en anden Gaardmand. Men omkring Trediverne var der enkelte Husmænd, som indrettede Lokaler til offentlig Dans, og derfor havde Udsalg af Spise- og Drikkevarer.

I min Fødeby Bjernemark var en Husmand der holdt Smugkro og indrettede Danselokale med Fjællegulv. Dette var det første Fjællegulv i Værelser i Byen, da der paa den Tid kun var Lergulv eller Gulv af brændte Mursten, og i Forstue og Bryggerset kun Gulv af Granit (Brolægning, BN's bem.)

Bjernemark Klub var paa Hjørnet af Smedevejen og Bjernemark Gade hos en Husmand, der gik under Navnet Jens Græs.

Naar de havde moret sig et Par Timerstid, blev der holdt Maaltid. Hver Pige tog sit Madtørklæde, satte sig og dækkede Bord paa sit Skød. Saa kom Karlene hen til Dem, hver til sin Kjæreste, eller da til den Pige, han tjente i Gaard med og spiste af Maden paa hendes Skød. Hvis der var en Karl, som ikke havde nogen at holde sig til, kom han alligevel ikke til at lide Nød eller mangle Mad. Under Maaltidet gik Brændevin og Øl flittig omkring og der blev holdt en munter Passiar. Det var en Æressag baade for Madmoderen og Pigen, at kunne have god og rigelig Mad med, og i Juletiden var det ikke saa vanskeligt at skaffe denne tilveje. Smørresigtebrød med Paalæg, sort Pølse eller Medister var det almindeligste. Efterhaanden som de kom, sættes Maden paa Hylden under Loftet, hvorfra den toges frem til Maaltidet.

Dansen i Klubben fandt Sted paa de Tider, Taasing Politivedtægt tillod, nemlig hver Søndag Aften 1ste November til 1ste Marts, samt hver Søndag Aften i Juni Maaned. Hver Person betalte 2 Skilling til Værten for Lys, og Danserne betalte Spillemandspenge efter

Behag, sædvanlig 8 Skilling. Danserinderne vare fri for denne Udgift. Der dansedes sædvanlig til noget over Midnat. Sædvanlig spillede Kort i et andet Værelse. I et tredie beværetes med Spise- og Drikkevarer. Det var Skik at Ungersvendene beværetede Pigerne med Punsch eller Kaffe eller begge Dele med Hvedebrød til, og fik af dem til Vederlag Sang, sædvanlig Kjæresteviser, hvortil Ungersvendene føjede Drikkeviser. Dog var det ikke alle Piger, der bleve trakterede, men kun de, som vare mest ansete, enten formedelst deres Faders Pengepung eller formedelst Tækkelighed eller Dansefærdighed, og desaaarsag havde større Tiltrækningskraft.

Liste over de indtil nu kendte dansestuer

Bregninge sogn:

Troense

Strandgade nr. 31, matr. nr. 66. (Fig. 1)
Rebslager Hans Jørgen Dam, (1818-1900). Han blev 1856-21/11 gift med Karen Sofie Schmidt (1834-1909) Dansestue i 1860'erne.

Gl. Nyby

Gl. Nybyvej 72, matr. nr. 14.
Indtil nu vides kun, at der er knyttet personnavnet Bodil Ellen til huset, og at der i en periode har været dansestue.

Bregninge

Sundbrovej nr. 51, matr. nr. 12 a. (Fig. 2)
Birgitte Andersdatter (1810-1881). Hun blev 1846-2/9 gift med Christen Rasmussen (Krølle), (1819-1889). De fæstede 1847 Bregninge nr. 12. Birthe Eriksen, Troense, oplyser, at dansestuen var i brug indtil 1885. Huset er nedrevet ca. 1954.

Bjernemark

Bjernemark Byvej nr. 25, matr. nr. 22 b.
Jens Diderik Rasmussen Græs havde fæstet fra 1820-1845. Skolebestyrer J. Mortensen,

Fig. 1. Strandgade nr. 31.

Fig. 2. Sundbrovej nr. 51. (huset til venstre) (Foto: Emil Hansen, Svendborg).

Skattergade, Svendborg, giver en meget detaljeret beskrivelse af livet i Bjernemark Klub 1830. Den findes i både lokalarkiv og Dansk Folkemindesamling. Her i artiklen refereret i uddrag.

Landet sogn:

Strammelse

Strammelsegade nr. 63. matr. nr. 75 a. (Fig. 3) Maren Nielsen Rikke (Ma' Rikkens), (1822-1904). Hun blev 1858- 9/7 gift med enke-mand og høker Hans Hansen Lolk (1813-1887). I deres hus var der i slutningen af det 19. århundrede dansestue og danseskole.

Vornæs

Flyvervej 2, matr. nr. 18 c. (Fig. 7) Mens der var dansestue, fæstede Anders Nielsen Væver (1837 4/5) ca. 1860 huset. Han ankommer til Landet Sogn 1860 og bliver samme år gift med Karen Andreassen (1836 17/6). Han deltager i krigen i 1864. Her er dansestuen den dag i dag intakt og måler 3 fag i bredden, dvs. 4,55 meter og i dybden 4,30 meter, der er 1,95 meter til loftet, dog kun 1,80 under bjælkerne. I gavlen bagved havde Madam Rabe, der gav klaverundervisning, en lille lejlighed.

Lundby

Lundbygade nr. 51, matr. nr. 27 a. Barberens hus og Galgemandens hus. Her boede Rasmus Jacobsen, (Gallemand) (1838 5/9). Han blev 14/12 1866 gift med Marie Dorteia Eriksen (1845 24/12) Han døde 1917, og hun døde 1928. Han arbejdede på et skibsværft i Troense. Dansestuen i dette hus fungerede et godt stykke ind i dette århundrede (20 årh.)

Lundby

Lundbygade nr. 69, matr. nr. 27 a. Maren Vævers hus. Bådebygger Jensens gavlhus. Hos Ma' Vævs var der høkerbutik, men hun havde også dansestue, og der blev bl.a.

holdt eksamensbal i hendes lo, det senere bådebyggeri, helt op til ca. 1910.

Lundby

Elvira Madigansvej nr. 21, matr. nr. 44 c. Koppens hus. Jørgen Mortensen Kop (1825-1879) var gift med Kirsten Andersdatter (1825-1909). De fæstede huset 1857, og 1873 var her dansestue. Fra 1864 til ?? fungerede denne.

Bjerreby Sogn:

Bjerreby

Sophie Frederikkevej 11, matr. nr. 32. (Fig. 4) Hans Jensen Pelle (1814-1891), gift med Maren Clausdatter, Stjovl (1831-1880) viet d. 8. aug. 1851, fæstede huset i perioden 1851-1881 og havde her dansestue.

Bjerreby

Sophie Fredderikkevej 12, matr. nr. 28 b. (Fig. 5). Jesper Jacobsen, Jespers hus. Egentlig Peder Nielsen Degns hus. (1840-1928) Han blev 18. maj 1866 gift med Kirsten Larsen (1844-1873) og anden gang 23. okt. 1874 med Karen Larsen (1836-1905) Her var dansestue indtil ca. 1920. Huset nedreves 1928.

Gesinge

Oprindelig Gesingevej 1, senere Bjerrebyvej 9-11. matr. nr. 20 a, b, c.

»Krølleslot« og Stærekassen«. Nu eksisterer kun Bjerrebyvej 11. Ane Larsen (Krøllens) datter af Lars Mortensen (Krølle) Hun levede fra 17. marts 1843 – 3. juli 1917. Overlevningen vil vide, at hun havde dansestue.

Søby

Hellufvej 1. matr. nr. 29. (Fig. 6) Niels Andersen Smed, (1828-1896) gift anden gang med Karen Hansdatter (1832-1899) 14. dec. 1860. De havde fæstet på huset Søby 29 fra 1860 til 1893. Her var dansestue inden for nævnte periode.

Fig. 3. Strammelse Gade nr. 63.

Fig. 4. Sophie Frederikke Vej nr. 11. (Foto: Søren Lolk).

Fig. 5. Sophie Frederikke Vej nr. 12.

Fig. 6. Høllufvej 1. (Foto udlånt af Valdemar Jensen).

Vemmenæs

Vemmenæsvej 28, matr. nr. 39 a.

Sidsels hus. Høkrøns hus. Sidsel Jørgensdatter (1817-1897) fra Langeland blev gift med færgekarl Jens Hansen i Bregninge Kirke. De fæstede 1864 Vemmenæs 39, hvor der samme år byggedes et nyt hus. Her var ligeledes dansestue i en periode.

Om dansestuernes funktion og liv:

I de 80 til 90 år, der har eksisteret dansestuer på Taasinge, har disse, som det fremgår af skolebestyrer Mortensens beskrivelse, dannet rammen om både de unges og de ældres sammenkomster, og under visse fastlagte former.

Man ved imidlertid ikke meget om detaljerne i dansestuernes indre liv. De få begivenheder og andre oplysninger, der til dato har kunnet indhentes, er følgende:

Bjernemark: En aften, da fire af klubbens stamgæster spillede kort og havde øl og brændevin på bordet, faldt skortens-piben ned på taget og noget af den videre ned på loftet over dem, det sidste rabalder var noget større end det første. Til alt held var loftet så stærkt, at det modstod slaget, ellers ville der jo være sket alvorlige ting. Men de fire kortspillere lod sig imidlertid ikke forstyrre, de spillede ufortrødent videre, som om ingen ting var sket.

Vornæs: Min bedstefar Hans Knudsen Nielsen, Landet, fortalte en gang, hvorledes der ved dansestuen, hvor man også kunne nyde de stærke drikke, var opstået et gebommerligt slagsmål mellem to berusede, og det endte med, at den ene fik revet et øre af.

Strammelse: Hos Ma Rikkens var det således, at hendes mand altid sad på sin stol ved siden af husets brændevinsskab. Men det vil også vides, at han drak sig ihjel. Det var også her, at min bedstemor Hansigne Lund, gift Knudsen Nielsen, som barn gik i danseskole.

Lundby: En begivenhed i Galgemandens hus, som man morede sig meget over, var flg.: En aften, hvor sadelmagersvend Christoffersen,

kaldet »Stoffersen«, var ganske godt røget, trådte på et tidspunkt en flot sømand ind i dansestuen, han bar en blankskygget kasket med hvid puld, og det stak åbenbart Stoffersen for meget i øjnene, for i alle fald rev han kasketten af sømanden, hvorpå han tværede den rundt i flæskestegepanden, der stod på komfuret, og smed den fra sig. Det ophidsede vor sømand så meget, at han greb den nu aftørrede stegepande ved stjerten og slog Stoffersen for panden, så han lige så stille gled under bordet.

Bjerreby: Om Jespers hus (se billedet): Tilbygningen, der efter beskrivelsen har været dansestuen, fik sine gulve lagt af snedker Christian Jessen, Bjerreby. I karlekammerets loft på Fogedgården ved siden af fandt man for nogle år siden et brædt fra dansestuens gulv. Brædderne var femkvart/syv tommer ($1\frac{1}{4} \times 7$). Ude ved fodpanelet var det $\frac{5}{4}$ tomme, men blot en alen inde på gulvet var det slidt ned til $\frac{5}{8}$ tomme. Snedkeren havde til understregning af disse facts på undersiden af brættet skrevet: Første Gulv lagt 3. Juni 1881. Andet Gulv lagt 2. november 1886. Trejde Gulv lagt 19. december 1891. Og med disse bemærkninger vender vi tilbage til:

Vornæs: Flyvervej nr. 2. (Fig. 7). Dette smukke hus, som ikke har undergået ødelæggende forandringer i mange år, er det eneste hus af disse fjorten nævnte, der har bevaret dansestuen intakt. En opmåling fortæller, at den spænder over tre fag, dvs. 4,55 meter i bredden, 4,30 meter i dybden, og den er 1,95 meter til loftet i højden, dog under bjælken kun 1,80. Disse oplysninger leder os til næste punkt:

Dansestuernes brug og betydning:

Et rum af ovennævnte størrelse har kunnet rumme en 12-16 personer. Dvs. enten en kvadrille eller to, eller 2 gange seks personer i en rækkedans. Senere op til 8 par i almindelig dansefatning. I et hjørne stod så musikeren og

Fig. 7. Flyvervej nr. 2. (Foto: Søren Lolke).

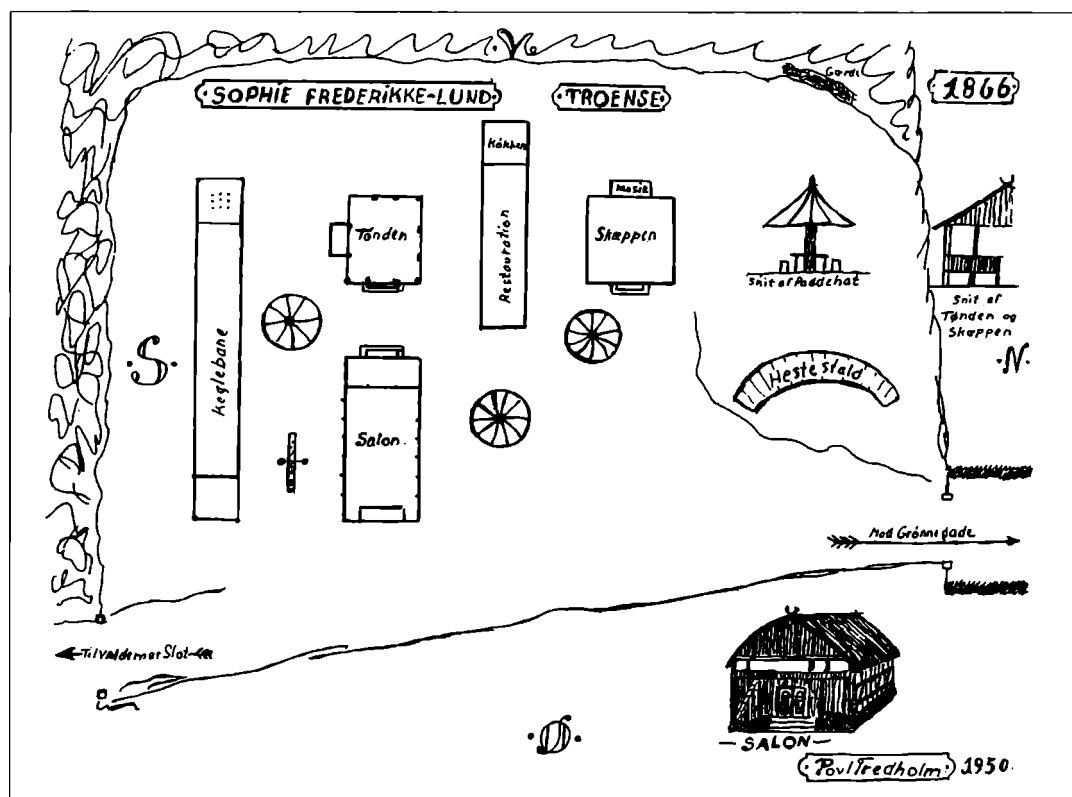

Fig. 8. Grundareal og skitse af bygningerne i Sophie-Frederikkelund, tegnet af Poul Fredholm, Bregninge, i 1950, efter oplysninger fra ældre i Troense.

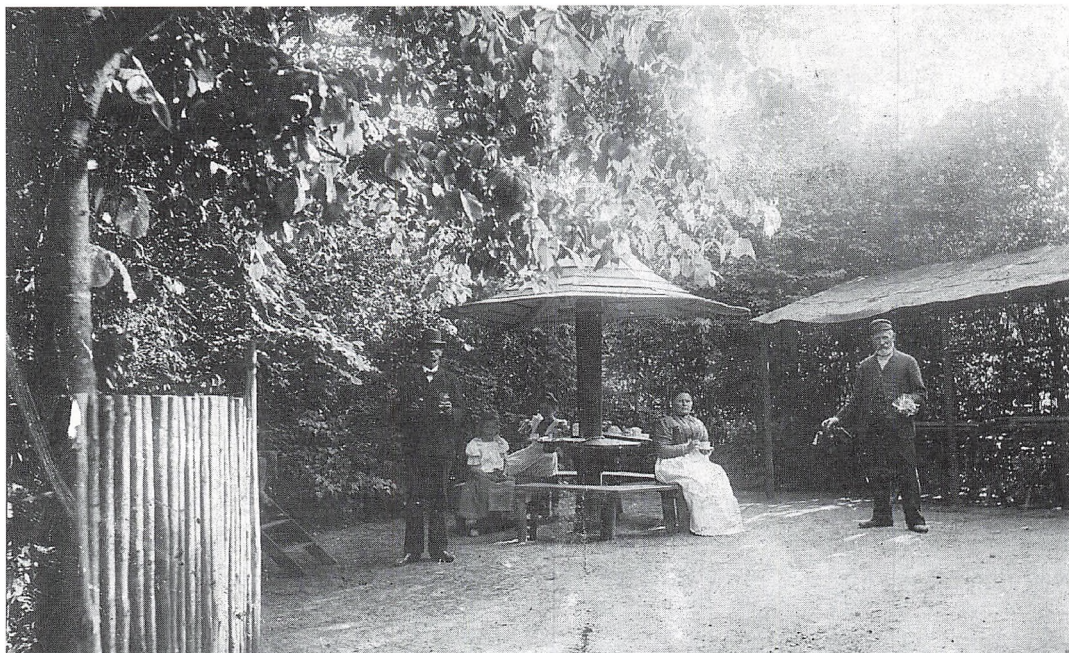

Fig. 9. Bregninge Krohave ca. 1890. »Paddehatten« stammer fra Sophie Frederikkelund, Troense. (Foto: Emil Hansen, Svendborg).

Fig. 10. Sommermøde i Tinghaven ved Landet. (Foto: Søren Lolk).

trakterede sit instrument. I de tilstødende lokaler kunne man så spille kort eller drikke sig et krus øl eller et glas af brændevinen. Slitagen siger noget om sand på gulvet, hårdt fodtøj og ivrig danselyst. Varmen dansede man sig til, thi der var ikke altid kakkelovn.

Perspektivet i »forlystelseslivet«, om man kan kalde det sådan, fra Frederik Juels initiativer med regler og tilsyn, til vort århundrede bliver da således følgende, som også Mortensen kommer ind på: Fra de gamle formelle danse i kvadrilledanse og rækkedanse (der var ret høviske) til anden halvdel af 1800-tallets pardanse, hvor man »omslyngede hinanden« på mindre høvisk vis, over sanglegene, som kom på mode i samme periode, kom man til en udvikling, hvor også møder, sangøvelser og andre aktiviteter krævede rum. Rum større end dansestuerne.

Hvad der fulgte efter:

Salonskoven (Sofie Frederikkellund) ved Troense (se tegningen v/ Poul Fredholm, Fig. 8), »Tønden og Skæppen« er beskrevet i Valdemar Jensens bog »Tåsinge Rundt«.

Taasinge Forsamlingshus, opført 1887, bl.a. for gymnastikkens skyld.

Kroerne byggede til i slutningen af århundredet. Flere af dem, Skovballe, Bregninge og Troense etablerede pavilloner i krohaven, »Skovballe Have« og »Therpsichore« er kendte navne. (Fig. 9 og 11).

Bjerreby Forsamlingshus byggedes 1912. Lakkendrupps orkester og kor holdt prøve i Jespers hus med henblik på optræden i Bjerreby Forsamlingshus, altså fungerede dansestuen her efter 1912.

Musikerens placering i et hjørne af salen, overført fra dansestuen til tribunen på kroen i Skovballe.

Ligeledes holdt man møder og musik på dansepladsen i Tinghaven på Lakkendrupps tid. (Fig. 10). Og der kunne nævnes meget mere. Men: Dansen!! Det er den dans, man i

dag kalder folkedans og gammeldags. Om ikke disse dansestuer havde været og danselysten så befordrende for samkvemmet mellem kønnene, havde der så været disse gamle danse i levende tradition en snes år ind i vort århundrede? – Jeg spørger bare.

Data:

Bent Christoffer Nielsen, f. 1923 i Landet. Amatørmusiker på clarinet og fagot. Arbejder med Taasinges Musikhistorie. En enkelt artikel i Taasinge Årbog 1988. Musikanmelder ved Fyns Amts Avis siden 1978. Bopæl: Enkesædet, Skovballevej 21, Taasinge, 5700 Svendborg.

Litteraturliste:

Thorvald Hansen og Henrik Ussing: Mellem sydfynske Sunde. Danmarks Folkeminder nr. 41, 1934.

Fr. Chr. Lund: Beskrivelse over Øen Thorseng: Odense 1823.

Valdemar Jensen, Tåsinge Rundt. 1982. Tåsinge Årbog 1988 og 1990.

J. Mortensen: Klublivet paa Taasing 1830. Manus. Dansk Folkemindesamling og Taasinge lokalarkiv.

Egne notater, interviews og bånd. Illustrationer og data Taasinge Lokalarkiv.

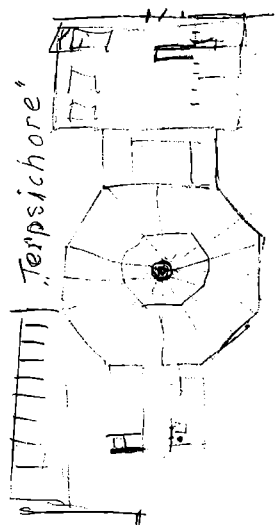

Fig. 11. »Therpsichore« ved kroen i Troense, (skitse af Poul Fredholm).

Sommeren på Tåsinge - for 50 år siden.

Af Benno Blæsild

I erindringen skinner solen altid om sommeren (eller den regner helt væk). Efter en fantastisk solrig sommer som den i 1994, melder den tanke sig, hvilken sommer i det tyvende århundrede kan - om muligt - have været bedre?

Det første, der falder ind, er: sommeren 1945, befrielsessommeren, den må da have slået alle rekorder. Man kan slet ikke forestille sig andet end, at hele befolkningen nød en lang ferie i en ubrudt række af solskinsdage. Men for et menneske der, som denne forfatter, ikke selv oplevede befrielsen, er det ikke så helt ligetil at afdække, hvad der egentlig skete i små lokalsamfund langt ude på landet netop den sommer. Forståeligt nok handler langt størstedelen af beretningerne om selve befrielsen, om tyskernes afvæbning, englændernes indmarch og modstandsbevægelsens magtovertagelse og reetableringen af normale tilstande. Men spørgsmålet melder sig alligevel: der skete vel også andet end det? Folk sad vel ikke med hænderne i skødet og ventede i ugevis på den næste historiske begivenhed eller det næste befrielsesarrangement. Der må da have indtrådt begivenheder ud over den helt normale dagligdag.

Det er der ikke skrevet så meget om. Det er slet ikke så enkelt at finde ud af, hvad folk, f.eks. på Tåsinge ellers talte om i sommeren 1945.

Udover erindringen hos de, der oplevede befrielsessommeren, må man ty til aviserne. Heldigvis indtraf befrielsen i den mest avisrigelige periode af danmarkshistorien. Det kan være svært at finde rundt i de mange udgivelser.

I 1945 udkom der tre dagblade i selve Svendborg samt to på Langeland. Regner

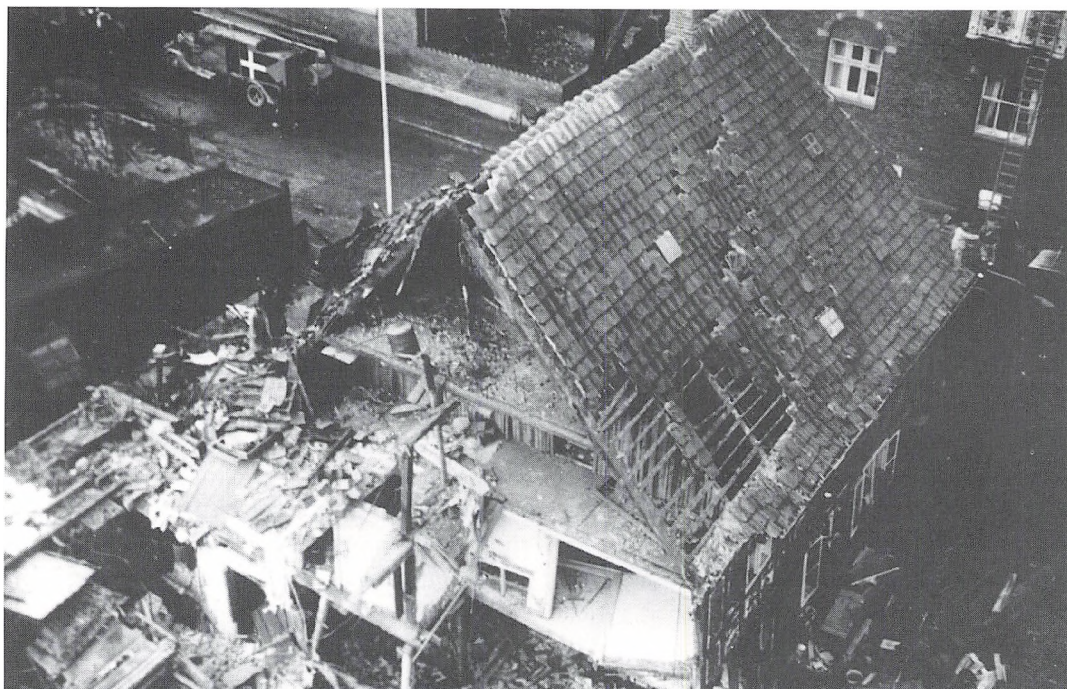
man aflæggeraviserne og lokalredaktionerne med, løber det op til 14 redaktioner og aviser i Svendborg og Rudkøbing. Man kan få den tanke, at stort set alle de sydfynboer, der ikke var tilknyttet landbruget eller de maritime erhverv, tjente deres udkomme ved at bringe aviser på gaden.

De selvstændige aviser var: den konservative »Svendborg Amtstidende«, Venstres »Svendborg Avis« og »Langelands Avis« (Fyns Amts Avis), »Sydfyns Socialdemokrat« samt den radikale »Langelands Folkeblad«. (1)

I løbet af mellemkrigsperioden havde Venstres aviser vundet en dominerende position, så under normale forhold havde Svendborg Avis været det ubestridt ledende dagblad, men en Schalburgtage udført natten mellem den 9. og 10. oktober 1944 havde ødelagt avisens bygning, og den 17. marts 1945 måtte Svendborg Amtstidende, hvor også Svendborg Avis blev trykt, lægge bygning til Bothilsen Nielsen-bandens natlige aktiviteter. Derfor oplevede den socialdemokratiske presse en enestående omend kortvarig opblomstring netop i sommeren 45. Der var hektisk aktivitet i avisens lokaler, idet også Amtstidende blev trykt her. (2)

Set fra en kildeforskers synsvinkel lettes arbejdet af, at den konservative morgen-avis, hvis sætteri og trykkeri var totalt ødelagt ved sprængningen, købte aften-venstrebladets bly-sats og bragte størstedelen den følgende dag med ændrede overskrifter. (3) Intet under at Svendborg-aviserne fra 1945 set med nutidens øjne ligner hinanden.

De var stort set i samme format som nutidens Fyns Amts Avis. De bestod af otte sider, hvoraf de fem-seks første rummede redaktionelt stof, mens annoncer hovedsagelig fra

Svendborg Amtstidendes bygning i Sct. Nicolaigade blev, som det fremgår af billedet, totalt ødelagt ved bombesprængningen d. 17. marts 1945.

lokale handlende fyldte resten. De redaktionelle sider smykkedes normalt af et enkelt billede. Svendborg Avis synes at have tilstræbt to illustrationer på forsiden. Dengang som nu var det billederne, der solgte - og kostede. Motiverne modtog man i vid udstrækning fra de store internationale nyhedsbureauer samt fra de allieredes PR-tjeneste. Resten var hovedsagelig portrætter af kendte eller berømte personer, som omtales i artiklerne.

Oplagene var set med nutidens øjne ikke imponerende. Den konservative aflæggeravis Langelands Tidendes samlede oplag kunne fragtes til Rudkøbingfærgen på bagagebæreren på en almindelig cykel, hvorefter den anonyme pakke med aviserne diskret blev fragtet i land i Rudkøbing. Det var før oplagskontrollens tid, og de langlandske annoncører skulle nødig opdage, hvor eksklusive deres averteringer var.(4)

Svendborg Avis udkom i sommeren 1945 i 11.700 eksemplarer (trykt hos Fyns Venstre-

blad). Svendborg Amtstidende havde et oplag på 1.400. Socialdemokraten havde 3.400 abonnenter.

I Rudkøbing udkom Folkebladet og Demokraten i henholdsvis 2.700 og 600 eksemplarer.(5)

Avislæserne kunne dagligt følge detaljeret med i landets overgang til civil forvaltning. De fleste begivenheder fandt sted udenøs, og i det store og hele forløb sommeren uden dramatik på Fyn. Der var enkelte undtagelser, oftest betinget af den spændte og rygtesvirende stemning parret med en historisk rigelighed på håndvåben. Den mest tragiske fandt sted ved Aarslev, hvor en gruppe frihedskæmpere bevogtede en provisorisk flygtningelejr, indrettet i forsamlingshuset.

Natten til den 5. juli beskød de en bil, som ikke standsede på deres anmodning. Ejeren, en radioforhandler fra Odense, havde været på Sydfyn for at sælge vognen. Derfor var den kun forsynet med de prøveplader, han havde

fået udleveret hos politiet. Han var ikke blevet informeret om, at der var mulighed for at møde vejspæringer. Vagstyrken nåede at ramme bilen med 30 skud, inden den standse. Da var en kvinde, som sad i passagersædet, dræbt, mens føreren stærkt chokeret måtte indlægges på Odense sygehus. Et treårigt barn, som lå og sov på bagsædet, slap uskadt. Som direkte konsekvens heraf overtog politiet den 7. juli al trafikovervågning på Fyn.(6)

Dagligdagen havde sine kontante minder om besættelsen. Da man i løbet af juni fik gravet sig ind til en praktisk talt ubeskadiget akcidenspresse i ruinerne af Amtstidendes trykkeri og begyndte at skille den ad for at lade den være grundstammen i et provisorisk trykkeri i en lejet garage, fandt man en ueksploderet bombe med 20 kg. plastisk sprængstof - nok til at lægge ind til flere huse øde. Der var tale om »P.E. 2«, et engelsk fabrikat. Bomben, der var uden forladning og derfor aldrig havde kunnet sprænges, var sikkert blevet anbragt som falsk spor, med det formål at miskreditere modstandsbevægelsen.(7)

Selve befrielsen på Sydfyn var lettere forsinket. Faktisk gik der fire dage, inden de britiske befriere kunne afse personale til et officielt besøg i byen ved sundet. Heldigvis indtog Svendborgs tyske kommandant ikke samme anglofile holdning som kollegaen på Bornholm, men overdrog uden videre dramatik den daglige opretholdelse af ro og orden til modstandsbevægelsen.

Svendborg indskriver sig dog i Danmarks-historien ved at være den eneste danske købstad, der hyldede en konservativ redaktør samt en lensbaron med hustruer som de første officielle befriere.

Kl. 19,40 d. 9. maj trillede den første bil med befrierne ind på Torvet under den forsamlede folkemængdes spontane hyldest. Der blev dog udbredt undren, da de foranstående bemærkede, at vognens sæder var bemandet med ovenstående lokale honoratiores, samt deres hustruer. Regulære britiske styrker sav-

nedes bortset fra redaktørfruens svoger, der var på orlov fra sine styrker i Tyskland. Man havde fejlberegnet tiden og kom så meget for tidligt, at vognen nåede en æresrunde på Torvet, inden resten af befrielsesstyrken - de britiske soldater - nåede frem, (8).

Nu er intet så skidt, at det ikke er godt for noget, og faktisk betød englændernes forsinkelse en klar forbedring på i hvert fald et felt - vejret. Selv om man normalt forbinder 5. maj 1945 med høj sol og lettende lærker, så var der tale om rusk og småregn i det første døgn efter besættelsen. Maj måned var koldere end normalt, og helt til Sct. Hans var vejret præget af meget regn. Juli blev varm, med regulær hedeølge omkring den 16. Varmen fortsatte i august, dog med tendens til hyppige tordenbyger. Ganske som i dag har man på Tåsinge som i resten af verden talt om vejret, ingen tvivl om det.(9)

Hvilke emner, der ellers blev drøftet mand og mand imellem, fortøner sig i de pågældendes erindringer, men det er næppe forkert at antage, at avisernes emner giver et ganske dækkende spejlbillede af den daglige debat. Det er derfor på sin plads at skildre en typisk avis' emnedækning en tilfældig sommerdag 1945.

Vi vælger den 24. juli. Forsidens hovedemner er skildringer af de tyske ugeringer. Det oplyses, at 20.000 kvinder og børn blev myrdet med skopolamin-indsprøjtninger i KZ-lejren Obrawalde. Krigsberetninger har ubestridt været sommerens samtaleemne.

Den næststørste overskrift handler om rets-sagen mod tidligere justitsminister Gunnar Larsen, samt dennes formodede samarbejde med en stikker. Retsopgøret har, at dømme efter den enorme avisomtale, været sommerens andet varme emne.

En artikel fortæller, at der på en enkelt dag omveksledes 4 mill. kr. i Svendborgs pengeinstitutter. Pengeombytningen betød, at mange lyssky formuer, hvoraf en del sikkert ikke har haft nogen direkte sammenhæng med tysker-

Forsiden på Svendborg Avis d. 24. juli 1945.

samarbejde, kom frem i lyset. Det har været et oplagt emne for lokal sladder. En artikel beretter om, at en gammel mand, der havde friplads på et kommunalt plejehjem, viser sig i besiddelse af en formue på mere end 100.000 kr.

Sommerens fjerde hovedemne var vareknapheden og de umådelige vanskeligheder med at få gang i im- og eksport med resten af verden, primært England, USA og Sverige. Den 24. juli kunne avisen berette, at der var indgået aftale om, at Danmark indkøbte træ og industrivarer for 34 mill. kr. i 2. halvår af 1945.

Der var selvsagt en masse rygter, og en i dag nærmest ufattelig underforsyning på dagligvarer. Det var således ved at gå helt galt, da aviserne mandag den 13. august kunne meddele, at man den følgende onsdag ville overgå

til vinterration af gas. Den meddelelse fik gasforbruget til at stige med 1000 kubikmeter den pågældende onsdag. Da den bebudede leverance af amerikansk kul var forsinket og først nåede frem i løbet af dagen, var gasproduktionen ved at bryde helt sammen.

Pressens påfølgende opfordring til at dæmpe forbruget var ledsaget af en bekræftelse af, at der var kommet kul til værket. Derfor blev virkningen nærmest omvendt. Forbruget steg endnu mere. I dagene derefter afsløredes det, at kullene ikke kunne bruges umiddelbart i gasværkets ovne. Derefter sås en regulær hamstringsbølge.

Det virker, når man læser avisernes fortvivlede nødråb fra gasværksbestyreren, som om svendborgenserne ville sikre deres andel af gasforbruget, mens der stadig var gas i hanerne. Et tegn på, at man i lokalbefolkningen nok ikke havde de store forventninger om, at forsyningsituationen stod foran umiddelbar bedring.

En notits fra Svendborg Avis den 5. juli fortæller følgende: »Oh, Peru. Man skulle bo i Peru. Der har været nok af næsten alting dernede under hele krigen, selv af benzin og husassistenter. Peru har en stor olieindustri, og benzinen koster kun 13 øre literen. Peru har desuden en fortræffelig smag, man har kåret Ingrid Bergman til yndlingsskuespillerinde.«

Ak ja, der var langt fra den latinamerikanske velstand og luksus til den danske luvslidthed.

Tilbage til Svendborg Avis fra den 24. juli: udover sportsresultaterne skal man helt til side 4, før man finder lokalstof. Selvfølgelig en omfattende dækning af VU's amtsmøde i Svendborg.

Først på side 5 kommer meddelelser fra lokalredaktionerne i oplandet, og undtagelsesvis er der flere stykker om begivenheder på Tåsinge.

Tophistorien fra Tåsinge-redaktionen var en annoncering af et VU havemøde i Bjerre-

by, hos gårdejer Rask, hvor avisens redaktør ville være hovedtaler.

De fede overskriftstyper blev taget frem i en beskrivelse af branden hos gårdejer Herluf Lolk i Troense. Efter energisk indsats fra brandvæsnets side lykkedes det at begrænse skaderne til grisestalden, hvor redskaber, to arbejdsvogne, en selvbinder og ti læs hø gik tabt. Grisene blev reddet. Det kunne ikke helt afvises, at branden skyldtes en lille drengs leg med tændstikker.

Næste historie beretter om, at Tåsinge Husmandsforening havde haft en vellykket udflygt søndag den 22. Turen gik til Drejø, og selvom vejret var dårligt, havde man haft en god tur, hvor den medbragte mad var blevet spist i Drejøes forsamlingshus.

Den sidste historie er en beretning om den friluftskoncert, The Royal Dragoons orkester afholdt i Valdemar Slots park. Det oplyses, at

der ved den lejlighed blev samlet 862 kr. ind til Hollands-hjælpen.

Man mærker på denne dags dækning, at lokalsamfundets dagligliv ikke har rummet forfærdelig mange dramaer eller usædvanlige begivenheder. Der har ikke været meget at hæfte sig ved i en tid, hvor så afgørende verdenshistoriske begivenheder udspandt sig over hele kloden. En gennemgang af sommerens aviser giver følgende beretninger fra lokalredaktionen på Tåsinge:

Den 4. juni:

Danselærerinde fru Eriksen afholdt søndag og mandag afdansningsbal for børn og voksne. Det var 10. sæson fru Eriksen afholdt danseskole på Tåsinge, hvorfor eleverne havde betænkt fru Eriksen med en række gaver.

Tirsdag den 3. juli afholdt Bjerreby Mødekreds en mindefest for digterpræsten Kaj Munk. Referatet blev bragt under overskriften »Den dag, det danske folk har glemt Kaj Munk, er dets saga ude«. Mødets forløb skildres indgående. Der sluttet af med en kritik af Tåsinge-dilettanternes opførelse af skuespillet »Niels Ebbesen«: »Der havde på forhånd været ymtet om, at dette skuespil var for stor en opgave for dilettanter og så oven i købet som friluftsskuespil, men tvivlen blev gjort til skamme. Man opdagede snart, at de optrædende var gået til deres opgaver med meget stor alvor og interesse, og at de først og fremmest kunne deres roller på fingrene, noget man jo ikke altid kan vente sig hos dilettanter. Det vil være uretfærdigt at nævne den ene frem for den anden. Hver gjorde sin fyldest, og at Fader Lorenz tilsyneladende gjorde mest lykke, ligger i rollens natur, men også en type som den gamle bonde Troels, bed man mærke i. Vejret var ikke forestillingen nådig. Tre slemme byger tømtes ud over tilskuerne, der dog ikke lod sig forskrække heraf og vist egentlig ikke mærkede, at de blev våde, af lutter interesse for Kaj Munks fængs-

HJÆLP HOLLAND NU

HOLLANDSHJÆLPEN
Gennemløbet 28-09

Tegn BIDRAG paa Kuponen

327

HOLLANDSHJÆLPEN
Fællessk. 72
Skt. L.
358

Gennem hele sommeren indeholdt aviserne store annoncer, som opfordrede befolkningen til at yde bidrag til de nødsedte i Holland.

lende replikker. Tåsinge Folkedansere gjorde storartet fyldest ved at medvirke på forskellig måde, og Holmskovs orkester leverede en udmærket mellemaktsmusik. Sign. Labor.«

Den 6. juli berettes om møde i Bregninge sogneråd. Skønt der havde været 33 punkter på dagsordenen, var mødet hurtigt overstået. De fleste punkter var nemlig andragender om tilskud. Kun Foreningen til Børnelammelsens Bekæmpelse fik et tilskud på 10 kr.

Arbejds- og Socialministeriet havde ladet meddele, at der som forskud på statsrefusionen tilkom kommunen pr. 15. juni og pr. 15. september 15.844 kr. og 17.700 kr.

Fra Svendborg Amts Skolefond var der en bevilling på 288 kr., som refusion for april kvartal. Kommunens andel i afgiften på stærke drikke meddeltes fra Finansministeriet at udgøre 4.830 kr., desuden meddeltes det, at Henry Petersen, Troense var blevet ansat som pantefoged.

Et andragende om at opstille gynger i Troense gav anledning til nogen diskussion, men en afstemning viste flertal for at nægte en sådan tilladelse.

Sognerådsmødet har næppe været hoved samtaleemnet den dag. Der var nemlig sket en tragisk ulykke nær Landet. En russisk krigsfange var blevet dræbt på vej til besøg på Vejlegården.

I de sidste krigsdage drev en kæmpemæssig flydedok fyldt med russiske krigsfanger på grund ved Sydlangeland. Krigsfangerne blev interneret i Rudkøbing. Da gårdmandskonen på Vejlegården var født i Rusland, var det naturligt, at hun havde inviteret en gruppe på seks på besøg.

Desværre blev hestene for den vogn, der afhentede russerne ved færgen, skræmt af en gøende hund. En af krigsfangerne blev grebet af panik og forsøgte at springe af hestevognen i farten. Han fik kraniebrud i mødet med asfalten og døde kort efter.

Den 10. juli bringes en af de udprægede solstrålehistorier. Overskriften er følgende:

»Operasangeren gifter sig med pigen, han tjente sammen med for 10 år siden.

Fredag den 13. juli vies i Karise kirke sygeplejerske frøken Agnes Jensen, datter af gårdejer Niels Jensen, Karisegård til operasanger Ejner Skovmøller, Tåsinge. Ved dette bryllup forenes de to unge, der har holdt sammen i 10 år. Så længe er det nemlig siden, frøken Jensen og hr. Skovmøller arbejdede sammen på Dinesgaarden i Landet, og de har troligt holdt forbindelsen ved lige«.

Samme hr. operasanger Skovmøller gjorde siden stor lykke på Hotel Troense ved en koncert for en stopfyldt sal.

Den 14. juli kunne det berettes, at »Atlantide« er afgået fra Troense. Skibet, der var Nordens største lystyacht, ankom til Troense den 28. august 1939 for at vente på gunstigere tider for lystsejlad. Den kom altså til at ligge i Troense i seks år, inden den igen kunne stikke til søs. Den første tur gik kun til Svendborg, men destinationen var København.

Den 16. juli kunne det meddeles, at Ventepose Mølle var blevet fredet. Valdemar Slot havde tidligere fået tilladelse til at nedlægge landbruget, hvorfor det var muligt at lade bygningerne ligge uden moderne avlsbygninger umiddelbart op til.

Torsdag den 19. juli kom Tåsinge på forsidet af Svendborg Avis med følgende overskrift:

»Et drivhus i Vindeby knust ved eksplosion.

I nat ved 1-tiden blev beboerne i Vindeby opskræmt ved en mægtig detonation, som også kunne høres i det meste af Svendborg. Mange stod op for at undersøge, hvad der var sket, og det viste sig, at et drivhus tilhørende en mand i Vindeby, praktisk talt var knust af en bombe. Glasskår og træsplinter lå spredt overalt, og det er tydeligt, at attentatet er sket

ud fra politiske motiver. Ejendommen, som ligger ved siden af drivhuset, er nemlig overmalet med hagekors. Sagen er anmeldt til kriminalpolitiet i Svendborg, som allerede tidligt i morges foretog de første undersøgelser på attentatstedet. Det ødelagte drivhus er ca. fem meter bredt og tre meter langt.

Manden, som tidligere har boet i Bjerreby, kom til Vindeby for knap et halvt års tid siden, og drivhuset var netop blevet opført.»

Tåsinge Dilettantforening kunne den 21. juli avertere sommerens program. Stykket var »Elverhøj«. Generalprøven og de tre første forestillinger afholdtes i dyrlægens have i Landet, men fjerde og sidste opførelse fandt sted på Jacobsens Plads i Troense. Billetterne til

forestillingerne var i forsalg i brugsforeningerne og hos købmændene på Tåsinge samt hos boghandler Lützen i Svendborg.

Et par dage efter kan avisen oplyse, at stykket er blevet en stor succes. Dyrlæge Petersens have udgjorde en perfekt ramme, og der var til lejligheden opført en fortræffelig scene, som måske var en smule for stor, men ellers i udmærket overensstemmelse med stykkets handling. »Her tog navnlig de mange smukke optrin sig pragtfuldt ud. Det kneb lidt for skuespillerne at udtrykke den Heibergske lyrik, men diktion vil altid være dilettanters svage side, og ser man bort herfra, klarede de rollehavende sig godt«.

Den 30. juli trækker en tilsyneladende harmløs begivenhed på Tåsinge tospaltet overskrift:

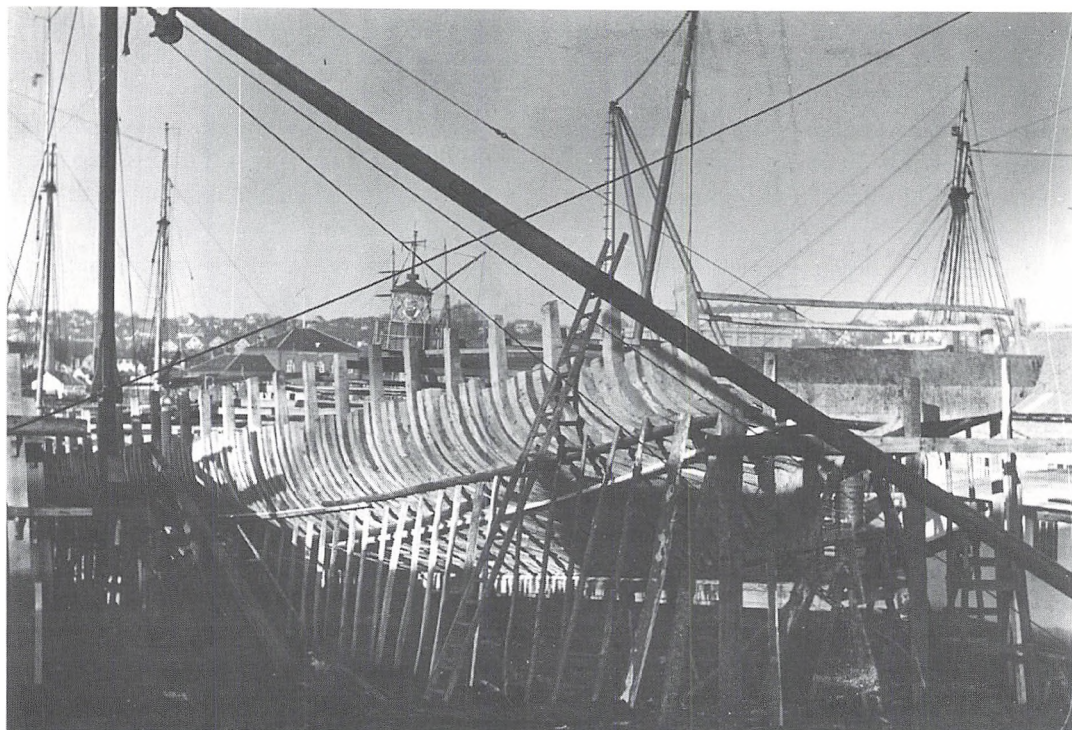
Referatet af den dramatiske generalforsamling i Taasinge Elektricitetsforsyning trak en tospaltet overskrift i Svendborg Avis.

»Tåsinge Elektricitetsforsyning vælger delvis ny bestyrelse, kassereren træder tilbage efter 25 års virke.

Tåsinge Andels- og Elektricitetsforsyning har afholdt den årlige generalforsamling i Landet forsamlingshus. Formanden snedkermester H. Husmann bød velkommen, hvorpå gårdejer Rasmus Hansen, Dinesgaard, valgtes til dirigent, og formanden aflagde beretning«.

Beretningen dokumenterer et begivenhedsløst driftsår med pæn fremgang og med et årsoverskud på 54.000 kr. »Efter at beretning og regnskab var godkendt, foretoges bestyrelsesvalg. Guldsmed Billing, Vindeby, henstillede, at bestyrelsen stillede alle sine mandater til rådighed, og hertil svarede formanden, at det havde han da ikke noget imod, hvorefter det vedtoges at vælge en helt ny bestyrelse.... Ved denne afstemning gled formanden og kassereren ud af bestyrelsen«.

Det skulle ikke blive det sidste, man hørte til Tåsinge Elektricitetsforsyning den sommer. Allerede den 4. august kunne det meddeles, at andelshavere i Tåsinge Elektricitets-

Den nye Vindebyfærge på bedding hos Ring-Andersen. Debatten om den nye færges bredde fortsatte gennem efteråret 1945. Færgen blev først påbegyndt i efteråret 1946 og afleveret året efter.

forsyning havde krævet ekstraordinær generalforsamling. Man var blevet opmærksom på, at det foretagne valg var i strid med selskabets love, idet kun sager, der var optaget på dagsordenen, kunne behandles på generalforsamlingen. En del af de fremmødte havde derfor protesteret og krævet afholdelse af en ekstraordinær generalforsamling. Den blev afholdt den 13. august og refereret under overskriften:

»Højspænding i Tåsinge Elektricitetsforsyning. Magert resultat for oppositionen på den ekstraordinære generalforsamling i aftes.« Af referatet, der fylder næsten en halv avis-side uden illustrationer fremgår det, at sagens kerne var, at et medlem af foreningen mente at kunne erindre et tilfælde, hvor den vragede formand til en politibetjent havde udtrykt sig om SS-mænd i vendinger, der kunne tolkes

som delvist anerkendende. Efter en indgående - og til tider ophidset debat - afholdtes en ny afstemning, denne gang skriftligt. Bortset fra, at den tidligere formand nu blev valgt som suppleant, skete der ingen ændringer i forhold til valget på den ordinære generalforsamling.

Af diskussionen kom det frem, at man ikke, ud over det enkelte refererede tilfælde, havde grundlag for at antage, at den afgåede formand nærrede sympati for besættelsesmagten eller havde foretaget nogen form for samarbejde med denne. Alligevel ses det altså, at man ved den hemmelige afstemning så bort fra hans kandidatur. Et klart eksempel på, hvor optaget man var af værnemager-spørgsmålet.

Et andet debateme, der i høj grad berørte Tåsinge den sommer, var, hvorvidt den nye

Vindeby-færge skulle gøres bredere. I en artikel den 6. august gøres der opmærksom på, at en lidt bredere færge vil gøre det muligt for to lastvogne at holde på bildækket ved siden af hinanden. Problemet herved er, at en bredere færge også vil kræve ombygning af færgelejerne. I først omgang er man mest tilbøjelig til at se bort fra denne udgift på 40-50.000 kr. i lyset af, at man må påregne en snarlig bro over Svendborg Sund. Det var den udbredte opfattelse, at det ville være spild af penge først at udvide færgelejerne og derefter bygge en bro. I betragtning af, at der skulle gå tyve år, før broen kom, må man sige, at det var godt, at fornuften sejrede, og at man byggede færgen bredere.

Ved et nyt møde i begyndelsen af september fremkom der tillige et forslag om at anskaffe en jernbanefærge til overfarten, et forslag, A. E. Sørensen dog tog afstand fra.

Den 12. september kom den glade nyhed, at Vindeby gadebelysning atter kunne tændes foreløbig i en periode fra halv syv til elleve om aftenen. Endvidere blev det meddelt, at Tåsinges folketal var forøget med 3%, således at Bregninge kommune havde 1.977 indbyggere mod 1.898 i 1940, Landet kommune havde 1.041 indbyggere mod 1.016 i 1940, og Bjerreby kommune 1.415 indbyggere mod 1.384, altså et samlet indbyggertal på 4.433 mod 4.298 i 1940.

Septembers sidste halvdel er uden væsentlige nyheder fra Tåsinge. Avisens redaktionelle stof står ganske i Christian X's 75 års dags tegn. Over en uge gennemgås kongens dramatiske regeringstid indgående. Faktisk får den en dækning, som langt overskygger nyheden om de frygtelige følger af atombomberne i Hiroshima og Nagasaki.

Den 27. september kan det berettes, at man dagen forinden har afsløret en mindesten for befrielsen den 5. maj ved Tåsinge Forsamlingshus. Der er tale om en 3-tonns stor blågrå granitsten udhugget af billedhuggeren Thorvald Larsen. Under sammenkomsten ved

forsamlingshuset var der musik af FDF's orkester i Troense, og festen sluttedes med en opførelse af Kaj Munks skuespil »Før Cannæ«, som opførtes af pastor Petersen og lærer Frederiksen, Bjerreby, som spillede henholdsvis senatoren og Hannibal.

Alt i alt giver aviserne fra sommeren 1945 det indtryk, at livet fortsatte ganske som normalt på Tåsinge. Det var småt med begivenheder af større rækkevidde, og når de endelig indtraf, blev de nemt overskygget af de verdenshistoriske begivenheder i udlandet. Der er dog ingen tvivl om, at man fra de lokale myndigheder har set med alvor på den overståede besættelsesperiode, og som i resten af landet har handlet med fasthed, hvor det har skønnedes at være nødvendigt.

Benno Blæsild, født 1956, cand. mag. i historie, forhistorisk arkæologi samt kunsthistorie fra Århus Universitet 1985. Samme år udnævnt som museumsleder ved lokalmuseet i Sisimiut/Holsteinsborg. Siden 1. marts 1988 ansat ved Svendborg & Omegns Museum som souschef. Artikel i Tåsinge Årbog 1993.

Noter.

- 1: Niels Thomsen og Jette D. Søllinge: De danske aviser 1634-1991. Odense 1991. Bind 3 p. 400 ff.
- 2: Palle Koch: Verdenskrigen på Sydfyn. København 1982. P. 86.
- 3: Ibid. p. 88.
- 4: Ibid. p. 90.
- 5: Thomsen. op.cit. pp. 400-418.
- 6: Svendborg Avis den 5. og 6. juli 1945.
- 7: Svendborg Avis den 5. juli 1945.
- 8: Koch op.cit. p. 66 ff.
- 9: Stig Rosenørn og Karsten Lindhardt: Dansk Vejr i 100 år. København 1991. P. 114 f.

Alle direkte citater fra avisernes redaktionelle stof er, hvis ikke andet er nævnt, taget fra Svendborg Avis 1945.

Vemmenæs 23. april 1994

af Gunnar Kjær Mortensen

Ideen med at rejse en mindesten over de syv allierede flyvere, som omkom ved Vemmenæs 23. april 1944, opstod i efteråret 1989, da jeg fik besøg fra New Zealand af Ruth Taylor. Hun var søster til flyets navigator Douglas William Vaughan, som ligger begravet i Aabenraa sammen med de øvrige besætningsmedlemmer.

Under besøget kunne det jo ikke bortforklares, at der på Tåsinge intet er bevaret om denne begivenhed, hvorimod besætningsmedlemmer fra Vornæs-flyet er mindet ved en sten på Landet kirkegård.

I 1992 forelagde jeg ideen om at rejse en mindesten i Vemmenæs for museumslaugets bestyrelse, og ideen blev meget velvilligt modtaget, og nogle af de første spørgsmål dukkede naturligt op:

- hvem skulle stå for et sådant arrangement?
- hvorfra skulle man skaffe penge?
- hvor skulle mindestenen i givet fald stå?

Efter forskellige drøftelser nedsattes »Komiteen til rejsning af mindesten i Vemmenæs«, som kom til at bestå af Knud Helles, Hans Marquardsen og Erik Hansen fra museumslaugene og derudover Bernahr Nielsen, Vemmenæs, Didier Gautier, Bjerreby, Anders Bjørnvad, Bisserup, Sjælland og undertegnede.

Med hensyn til fremskaffelse af penge, var det mest nærliggende at ansøge et antal fonde om tilskud. I starten gik det lidt trægt, men efterhånden indløb der en række pæne bidrag, så beholdningen nåede op over 25.000 kr. De velvillige bidragsydere var:

Harald Halberg
Unidanmark Fonden
Hannibal Sanders Fond
Christmas Møllers Mindefond

SFDSs Fond
Den danske Brigades soldaterforening (Danforce)
Peter Neech (veteran, England)
Ditte Bennike
Carl Christian Hinchely
Kirsten Bjørnvad
De Allieredes danske Våbenfæller
Evald Brinck

Hvad angår placeringen, var der flere hensyn at tage. Hvis det skulle være ude på selve stedet, ville det blive ret afsides uden direkte adgang til offentlig vej. Ved at rekonocere i området faldt øjnene snart på en meget indlysende placering: I midten af græsarealet ved bybussernes vendesløjfe, hvor Gravvængevej udmunder i Vemmenæsvej i den østlige udkant af Vemmenæs by.

Ved forespørgsel til udvalget for teknik og miljø i Svendborg kommune var man straks meget velvillig angående denne placering.

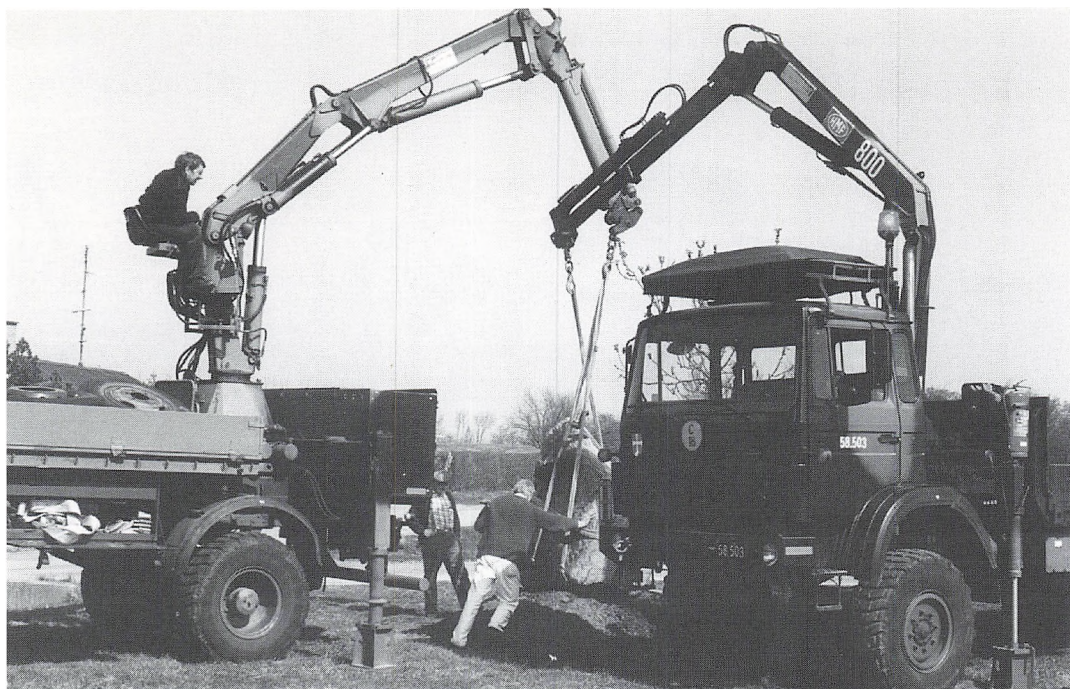
At finde den rigtige sten var også et kapitel for sig. Jeg spurgte først hos lensgreven i Tranekær, Preben Ahlefeldt-Laurvig, som var meget imødekommende. I den følgende weekend var jeg ude at rekonocere på de anviste steder og måtte kæmpe mig gennem brombærranker, men desværre var stenene ikke helt så store, som det var ønskeligt, da der jo skulle være plads til 7 navne plus tekst.

Det var rygtedes, at jeg var på jagt efter en stor sten, og jeg fik et tip om, at der var fundet en stor sten på Carl-Otto Nielsens jord i Frellesvig i nærheden af Stengade sø.

Ved nærmere eftersyn var den meget velegnet, idet den havde en stor plan forside og iøvrigt havde en smuk form.

Ejeren var straks med på ideen og overlod stenen til det gode formål.

To af Flyvevåbnets kraner ved at sænke stenen på plads i Vemmenæs, og stenhuggermester Hans Broch-Mikkelsen styrer stenen. Foto: Flyvevåbnet.

Næste udfordring var at få stenen transporteret til stenhugger og derfra til opstillingsstedet, når den var blevet forsynet med inskription.

I betragtning af at der var tale om flyvere, lykkedes det at overtale det danske flyvevåben til at bistå med denne opgave. Afhentningen af stenen på Langeland fandt sted under vinterens kraftigste snefald (hvor unødigt udkørsel blev frarådet), men det lykkedes at få stenen bragt til Broch-Mikkelsens stenhuggeri i Nyborg uden problemer.

På et tidligere tidspunkt havde jeg taget kontakt til chefen for 75. Squadron på basen Ohakea i New Zealand og foreslået, om det var en idé, at 75. Squadron donerede et bronzerelief til den gode sag, og efter kort tid kom der positivt svar. De havde besluttet at skænke et bronzerelief til formålet, og jeg skulle blot oplyse om den ønskede størrelse, så ville de få arbejdet udført på et bronzestøberi i

New Zealand. I begyndelsen af februar ankom det smukke relief via den danske ambassade i London.

Programmet for selve mindstensafsløringen kom på plads i store træk, men da det kunne forudses, at selve mindstensafsløringen ville blive afviklet på forholdsvis kort tid, pønsede vi på at arrangere en form for sammenkomst bagefter, ikke mindst af hensyn til de udenlandske gæster og alle de særligt indbudte. Der blev derfor rettet henvendelse til lensbaron N. Iuel-Brockdorff (Valdemars Slot). Henvendelsen blev særdeles positivt modtaget, og komiteen fik stillet riddersalen vederlagsfrit til rådighed for en efterfølgende reception og plancheudstilling.

Der var naturligvis en række praktiske ting, som skulle på plads, og herunder kan nævnes: Trafikregulering, parkering, stole, højttalere, indkøb m.v. Politiet gav tilladelse til afspærring af vejen, og kommunen blev taget i

*Medlem af mindstenskomiteen, Anders Bjørnvad, byder nordmændene velkommen til Vemmenæs.
Foto: Erik Hansen.*

Til venstre den britiske ambassadør i Danmark, Hugh Arbuthnott, i samtale med biskop Vincent Lind og fru Edel Lind. Foto: Anders Bjørnvad.

Udsnit af de indbudte gæster og tilskuere. På forreste række sidder (fra venstre:) Gordon Neech, England, Daphne Neech, England, Peter R. R. Neech, England, Erna Vaile, Norge, Ingeborg Birkeland, Norge, Alf Vatle, Norge, Fru. Svejgaard, Oberst M. Svejgaard, Chef for Flyvestation Skrydstrup, Flight Lieutn. N. K. Milne, 75. Squadron New Zealand, Mrs. Sibbald, New Zealand, Wing Commander G. J. Sibbald, New Zealand og Storbritanniens ambassadør Hugh Arbuthnott. Foto: Erik Hansen.

ed, at der ikke pludselig under ceremonien dukkede en bybus op, som skulle vende!

Under forberedelserne havde vi et møde med Ejvind Skov fra Hjemmeværnets politifld., og der blev aftalt en hel række praktiske ting, som vi slet ikke havde skænket en tanke. På selve dagen, da et stort antal biler og mennesker ankom samtidig, viste det sig at være til stor hjælp, for Hjemmeværnet havde fint styr på trafikregulering og parkering, så det behøvede komiteen ikke at bekymre sig om.

Komiteen havde den glæde at modtage tilsagn fra biskop Vincent Lind som hovedtaler, og desuden kom der tilsagn om deltagelse af den britiske ambassadør i Danmark, Hugh Arbuthnott.

Med hensyn til den rette formulering af indbydelser til mere prominente personer samt tilrettelæggelsen af selve mindstensafsløringen hentede komiteen uvurderlig hjælp hos Anders Bjørnvad. I sin egenskab af forfatter til »Faldne Allierede Flyvere 1939-1945« har han deltaget i flere lignende arrangementer i de senere år og har derfor givet mange gode råd til de øvrige medlemmer af komiteen.

Det blev besluttet at indlægge et par sange i arrangementet, og der blev derfor truffet aftale med »Tåsingekoret«s leder, Keld Thrane, og desuden blev der truffet aftale med Søren Lolk Ottosen om at fremføre en trompsolo.

Det lykkedes endvidere at få en række soldaterforeninger, veteranorganisationer fra besættelsestiden, spejdere m.v. til at møde frem med fane, og dette gav synsmæssigt arrangementet et vældigt løft.

I løbet af den sidste måned indløb der svar fra alle de indbudte fra nær og fjern. Fra det newzealandske luftvåben kom der tilsagn fra Wing Commander G. J. Sibbald og flyverløjtnant K. L. Milne (sidstnævnte, som var tjenstgørende i 75. Squadron, ankom til Skrydstrup i et militært jagerfly!). 75. Squadron Association var repræsenteret ved foreningens sekretær, Stan Brooks, og desuden deltog Peter Neech, England. Begge de sidstnævnte var veteraner, og Peter Neech havde endda deltaget i det samme togt 23.4 1944, men var nået velbeholden hjem.

Fra Norge kom tilsagn fra 10 personer, herunder 3 søskende til agterskytte Ivar Larson, men desværre fik en af disse, Nils Kalvenes, problemer med hjertet og måtte blive hjemme.

Dagen inden mindstensafsløringen havde komiteen desuden arrangeret, at det blev lagt blomsterbuketter på de syv grave i Aabenraa. Dette blev i praksis udført af Maria Kristiansen, København, og det var forøvrigt også hende, som har en stor del af æren for, at jeg fandt frem til flere af de new zealandske besætningsmedlemmers pårørende.

Da dagen nærmede sig, havde vi naturligvis alle lidt sommerfugle i maven, for dette her havde vi jo aldrig prøvet før, – og kunne vi nu stole på, at arrangementet ikke druknede i regn?

Men alle bekymringer blev gjort til skamme! Dagen oprandt med det flotteste solskinsvejr og en let vind, som kunne strække alle flagene.

Bag den tildækkede mindsten var der sat fem flagstænger, og der blev hejst flag fra Danmark, Norge, England, New Zealand og Canada.

Så begyndte gæsterne at ankomme, og det

var imponerende at se de smukke nationaldragter fra Norge.

De opstillede stole var forsynet med navneskilte, og efterhånden som de indbudte gæster ankom, blev de fulgt hen til deres pladser. En lang række danske og udenlandske veteraner bar i dagens anledning store ordner, og dette faldt fint i tråd med, at de faldne flyvere var militærpersoner, som var faldet i kamp.

Ud over de indbudte var det glædeligt, at så mange lokale beboere havde fundet vej til Vemmenæs, og den store lokale opbakning blev derved understreget. Løseligt anslået var der 3-400 mennesker til stede.

Da museumslaugets formand var bortrejst til USA, faldt det i min lod på komiteens vegne at byde velkommen.

Derpå sang hele forsamlingen, understøttet af »Tåsingekoret«, »En lærke letted – «

Så blev ordet givet til dagens hovedtaler, biskop Lind, Odense. Vi har med Vincent Linds tilladelse gengivet talen i sin helhed i umiddelbar forlængelse af denne artikel.

Dernæst talte Wing Commander G. J. Sibbald, New Zealand Defence Staff, London. I sin tale kom han ind på de lidelser og tab, som især ramte 75. Squadron. Således var det denne enhed, som mistede næstflest besætninger under krigen.

Som næste punkt på programmet blæste Søren Lolk Ottosen »Prins Jørgens March« på trompet. Det var denne melodi, man under besættelsen kunne høre over BBC til de danske lyttere.

Dette var optakten til selve afsløringen. Ingeborg Birkeland fra Norge (søster til agterskytte Ivar Larson) og Wing Commander Sibbald gik frem til stenen og fjernede det hvide klæde, og man fornemmede et sus gennem forsamlingen, da den smukke natursten med indskrift og bronzerelief blev synlig.

Der var herefter nedlægning af krans, og den første blev nedlagt af den britiske ambassadør. Derefter fulgte krans fra det newzealandske luftvåben, pårørende samt en

Ingeborg Birkeland, Norge, lægger en buket til minde om broderen, agterskytte Ivar Larson. Foto: Erik Hansen.

lang række veteranorganisationer, og alt foregik med værdighed og præcision med sænkning og hævnning af fanerne.

Derpå blev der sunget »Altid frejdig – « sammen med »Tåsingekoret«, og dette dannede afslutningen i Vemmenæs.

Alle de indbudte kørte derpå til Valdemars Slot, hvor de blev budt velkommen af lensbaron N. Iuel-Brockdorff. I riddersalen var der lejlighed til at nyde en forfriskning og se på plancheudstillingen, som viste et udsnit af de fundne fotos og dokumenter om den tragiske begivenhed. Der var endvidere på et bord udstillet det eneste bevarede, men stærkt medtagne maskingevær fra flyet. Under denne sammenkomst, som omfattede ca. 180 personer, ønskede den britiske ambassadør at

sige et par ord. På det britiske folks vegne ønskede han at takke danskerne for den ære, man viste de faldne allierede flyvere. Navnlige ønskede han at takke befolkningen på Tåsinge og komiteen for det smukke og bevægende arrangement.

Den næste, som fik ordet, var sekretæren for 75. Squadron Association, Stan Brooks, England. I slutningen af sin tale kaldte han Maria Kristiansen og undertegnede frem, idet han på vegne af foreningen ønskede at overrække det synlige bevis på, at vi var udnævnt til livsvarige æresmedlemmer af 75. Squadron Association (den engelske afd.).

Derpå ønskede Ingeborg Birkeland fra Norge at sige et par ord, og hun kom ind på den uvished, de under krigen havde levet i. Først efter krigen fik de kendskab til, at broderen var gået ind i Royal Air Force og var blevet dræbt, og dette var et stort chock for hele familien. Hun sluttede med at overrække gaver fra den norske familie, deriblandt en ugle udskåret i træ.

Efter arrangementet på Valdemars Slot rejste en del hjem, men de udenlandske gæster og komiteens medlemmer med ægtefæller mødtes om aftenen til spisning (på sammenskudsbasis) på Svendborg Vandrerhjem, hvor langt de fleste var indkvarteret.

Der var lavet bordplan, således at de udenlandske gæster blev fordelt, og der blev således lejlighed til at lære hinanden at kende under mere afslappede former.

Under hele arrangementet i Vemmenæs, på Valdemars Slot og ved indledningen på vandrerhjemmet blev der optaget video, og dette var ikke mindst at hensyn til de pårørende i New Zealand, England og Canada, som af helbredsmæssige eller økonomiske årsager havde måttet afstå fra at deltage.

Der er efterfølgende fra nær og fjern indløbet mange breve, som samstemmende har udtrykt tilfredshed med arrangementets gennemførelse. Begivenheden vil i efteråret blive fyldigt omtalt i 75. Squadron Associations

medlemsblad, og der er ingen tvivl om, at mange britiske veteraner og deres pårørende i de kommende år vil lægge vejen om ad Vemmenæs.

Gunnar Kjær Mortensen, kommuneingeniør, Slotsgade 26, 5953 Tranekær. Født 5/3 1947 i

Vester Skerninge. Har som hobby arbejdet en del med slægtshistorie samt lokalhistorie vedrørende Vester Skerninge, Sydthy, Tåsinge og Langeland. Forfatter til bogen »Tåsinges Bomærker« (Tåsinge Museumslaug 1977), »Vemmenæs 23. april 1944« (Tåsinge Museumslaug 1994), samt artikler i tidligere udgaver af Tåsinge Årbog.

Mindestenen i Vemmenæs. Foto: Gunnar Kjær Mortensen.

Da håbet var det, at nogen kæmpede

af Vincent Lind

23. april 1944 blev et britisk Sterling-fly skudt i brand under en mineudlægningsoperation og styrtede ned ca. 100 meter ud fra stranden ved Vemmenæs på Tåsinge. Syv britiske flyvere omkom. 23. april i år blev der rejst en mindesten over dem.

Et mindesmærke er et tegn. Det er et tegn på, at der er noget, vi altid skal huske, og der er noget, vi aldrig må glemme. I det at huske har jeg mit liv. Skulle jeg glemme, da tog jeg skade. Jerusalem glemmer jeg dig, da visne min højre hånd, min tunge hænge ved ganen om jeg ikke ihukommer dig i min glæde.

Sådan hedder det i Davidssalme 137, (»Ved Babels floder med gråd vi sad«).

Et af de største ord i kirkens gudstjeneste, det største liturgiske ord, som findes i den kristne kirke, det er ordet »ihukommelse«, at huske en, fordi han gav sit liv, så vi kan leve, huske. Vi husker, vi glemmer ikke.

At leve i det okkuperede Danmark i årene 1940-45 var hele tiden at huske, at der var nogen, som kæmpede. Hvis ikke der var det, havde vi intet håb, fordi, jeg havde nær sagt de våben, som vi ikke havde, var taget ud af hænderne på os. Det kæmpende Norge, de danske søfolk med i den frie verdens kamp, det kæmpende England. Håbet var det, at nogen kæmpede, og så denne forlods vilje at måtte kæmpe selv, nødvendigvis hvad ellers? Men hvordan, hvordan?

Al leve i det besatte Danmark blev derfor også i meget høj grad hele tiden at lytte mod himlen både nat og dag, at lytte efter lyden af dem, som kæmpede, efter motorlyd, lyden ovenfra af engelske maskiner i natten. En

enkelt flyver, sommetider i særlig mission, hvad det nu var. Hvad ville han mon her? Nedkastningerne. Og sommetider hele armadaer og til sidst jo oppe i fuldt dagslys amerikanerne. Lyden af kampen for at knække tyranniet. Vi lærte at skelne mellem lyden af tyske maskiner og lyden af engelske. Og vi, som boede syd i landet, lærte at gå ud i natten og se lysene og glimtene dernede mod syd af brande og eksplosioner fra de angrebne byer og steder og føle denne glæde, glæden ved at se og høre dette svar fra London og Coventry og Rotterdam og Warszhawa og Elverum. Vi vidste helt vel, hvad det betød, det vi så, af rædsler, hvor det skete, og hvor bomberne faldt og følte denne glæde over dem, der kæmpede, ligesom denne sære kolde tilfredshed, når et skib minesprængtes i vore farvande og underligt: Var det end dansk og danske søfolk, som mistede livet derved.

En samvittighedskonflikt hørte på den måde også hér besættelsestiden til, fordi det var kampen og det var tyranniets sikre undergang, det var glæden, som kom af, at have dog dette at overleve ved: De der kæmpede og døde med det sidste på læberne »Gud være mig synder nådig«. Og det, der skete ved nedstyrtningerne og nedskydningerne, som her ved Vemmenæs, det var jo, at der var ingen distance mere som ellers, her kom eksplosionerne og branden hos os selv, her lå de døde på vores strand, og de døde fik her i Danmark deres grav med dette sidste ord på læben »Gud være mig synder nådig«.

I alle regnestykker efterpå, – og regnestykker findes jo altid, det er historikerens opgave og sommetider historikerens mareridt at regne på det skete, – i alle regnestykker efter på om

ret og uret om mening og sandhed findes denne aldrig sluttede uro hos os overfor spørgsmålet om krig og fred. Hvornår tør jeg rejse mig op og sige det nej, som betyder, at nu kommer krigen? I alt det, dér bliver denne klare erindring fra dengang var at være der. Denne klare erindring om glæden fra de hårde og mørke og blodige nætter, da disse unge mænd fløj svaret til volden ind over volds-mændene.

Når jeg siger sådan, så har det noget at gøre med en oplevelse, jeg havde i det dejlige år 1989, man kan sige i det år, da krigens forlængelse hørte op, da muren faldt. Det var i maj måned 1989 i forbindelse med en nordisk-tysk kirkekonference, som jeg deltog i i DDR, og hvor jeg efter konferencen var gæst i et sogn hos en menighed i Greifswald i Forpommeren. Vi var på udflugt til egnen over mod Swinemünde, et af de yndede mål for de allierede bombetogter, en dejlig egn med store, lyse, brede strande og klitter og fyrreskov og birkeskov. Vi skulle så, det er næsten et dansk træk i enhver udflugt, så skulle vi se et »Denkmal«, et mindesmærke for omkomne under bombningerne af Swinemünde, rejst på toppen af en høj over en stor massegrav, her var de blevet begravet, alle titusinder. De havde gjort graven færdig, da kapitulationen kom og havde rejst et trækors på stedet, og DDR-myndighederne havde fjernet korset og havde ladet opføre en ring i beton med inskriptionen om dødens årsag og med ønsket: »Dass niemals wieder die Mutter über ihre Söhne weinet«. Et dobbeltydigt ønske, at aldrig mere moderen skal græde over sine drenge. De stod og fortalte om det, de kendte ikke mine præmisser, og jeg stod imens de fortalte og huskede, kunne ikke andet. Huskede bombe-flyene i natten, lyden af de engelske

maskiner, der fløj over os i natten derhjemme i Sønderjylland.

Jeg huskede lysene fra byerne og glimtet fra brandene og eksplosionerne, jeg huskede min glæde, jeg mærkede den næsten og forstod, at jeg ikke ville give den fra mig og stod derfor på det sted selvfølgelig med samvittigheds-konflikt.

To dage efter, at jeg var kommet hjem fra Greifswald faldt jeg tilfældigt over Martin Nielsens beskrivelse i bogen *Rapport fra Stutthof*. Den beskrivelse, der der findes af den mishandling, som de danske jøder, de er jo relativt få, men dog hundreder danske jøder, som blev deporteret til Tyskland, til Theresienstadt, den mishandling, de blev udsat for, groft, ved udlosning på kajen just i Swinemünde en oktoberdag i 1943. – Og så var der vel balance, så var der vel igen ro i samvittigheden? Nej. Det handler ikke om det. I den endeløse historie om, hvad mennesker gør med mennesker og stadig bliver ved og gøre, er der ikke den slags regnestykker.

Du kan ikke købe den enes død med den andens. Du kan ikke købe millionerne i Holocaust med de hundredetusinder, ja vel flere af bombeofrene i de tyske byer eller omvendt. Du kan prøve at se et enkelt ansigt for dig for dog at se mennesket i alt det, som sker, men du ser det først, når du drejer den dødes ansigt mod dig for at se, om han lever. Så ved du, hvad det er. Mennesket, som du aldrig slipper for. Til sidst kommer du så til at kræve af dig selv blot det ene, at du fastholder en erindring og ikke giver den fra dig, fordi du ved, at om du gjorde det, da afskibede du dig selv fra virkeligheden.

Gud bevare os alle i håbet om opstandelse og evigt liv i ihukommelse af Vorherre Jesus Kristus.

En hellekiste ved Højmollegård på Tåsinge

af Lise Bender Jørgensen

I november 1973 fik Langelands Museum meddelelse om, at gdr. H. Simonsen, Højmollegård, Landet sogn på Tåsinge under efterårspløjning var stødt på nogle svære, kantstillede sten. En besigtigelse af stedet viste, at det drejede sig om en hellekiste uden dæksten, og det blev efter aftale med Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning besluttet at foretage en undersøgelse af kisten. Undersøgelsen fandt sted i februar 1974.¹

Hellekisten lå på et fladt terræn, 18-20 meter over havet. Mod syd falder terrænet jævnt mod en lille bæk, der løber mod NØ ud mod Lunkebugten, mens terrænet mod nord strækker sig op mod landsbyen Lundby, hvor det atter begynder at sænke sig. Jordbunden er let sand- og grusblandet muld, der hviler ovenpå grus- og leraflejringer fra sidste istid.

Udgravningen af hellekisten fandt sted indenfor et felt, der målte 5,4 x 3,1 meter. Tværs over kistens midtparti udsparedes en profilbalk. I forlængelse af profilbalken anlagdes 2 ca. 8 meter lange snitgrøfter.

Rundt om stenkisten tegnede der sig i et niveau ca. 40 cm under markoverfladen svage spor af en større nedgravning i den stenblandede grusgrund, sporene af den nedgravning, hvori kisten blev opført. Nedgravningen målte 4,6 x 2,4 meter, og bunden svarede til det niveau, hvorpå kistestenenes underkant hvilede.

Kisten bestod af 8 svære sidesten (fig. 1 og 2), placeret som en rektangulær stenramme midt i nedgravningen, orienteret NV-SØ. I hver langside stod 3 sten, og 2 i NV-gavlen. I Sø-gavlen fandtes ingen gavlsten, men her afdækkedes i dybere niveau 2 delvis overlappende smalle tærskelsten og spor af en ydre

skrå rampe, der viste, at kistens indgangsåbning har været her. Det indre kisterum målte 2,4 x 0,7-0,9 meter. I den Sv-lige langside udgjorde de 3 heller en næsten ret linie, mens NØ-siden var mere uregelmæssig, idet stenene her lappede lidt ind over hinanden. NV-gavlen udgjordes for største parten af en svær helle, der mod NØ var forlænget med en høj pillelignende sten, så gavlenden var helt lukket. I sammenføjerne mellem hellerne var i flere tilfælde indkilet små stenfliser for at tætte rummet helt (fig. 3).

Hellerne målte op til 1,1 meter i længden, og op til 75 cm i bredden. I kistens langsider bestod hellerne af rødbrun gnejs.

Uden for kistens langsider fandtes i niveau fra omkring hellernes overkant og indtil 30-40 cm derunder en ret usammenhængende stenpakning af 15-40 cm lange sten, hvoraf mange var kløvede flager af rødbrunsandsten. Stenpakningen var 30-50 cm bred. En tilsvarende stenpakning var blevet afdækket ud for nordgavlen ved fundet af kisten i november 1973.

Den ydre stenpakning har antagelig tjent til at stabilisere sidestenene. Enkelte tynde fliser var anbragt ud for sammenføjerne mellem sidestenene og har virket som en ydre tætning.

I kistens indre fandtes i SØ-enden langs den SV-lige side en pakning af 5-15 cm store sten. Pakningen strakte sig som en art dække fra indgangen og ind til kistens midte. Den lå højt, lige under overkanten af sidestenene, og var op til 20 cm tyk.

Kistens fyld viste sig af bestå af let spættet, sandblandet muld, der mod bunden gradvis afløstes af næsten rent, groft, gråt sand. Kistens bund var dækket af en temmelig

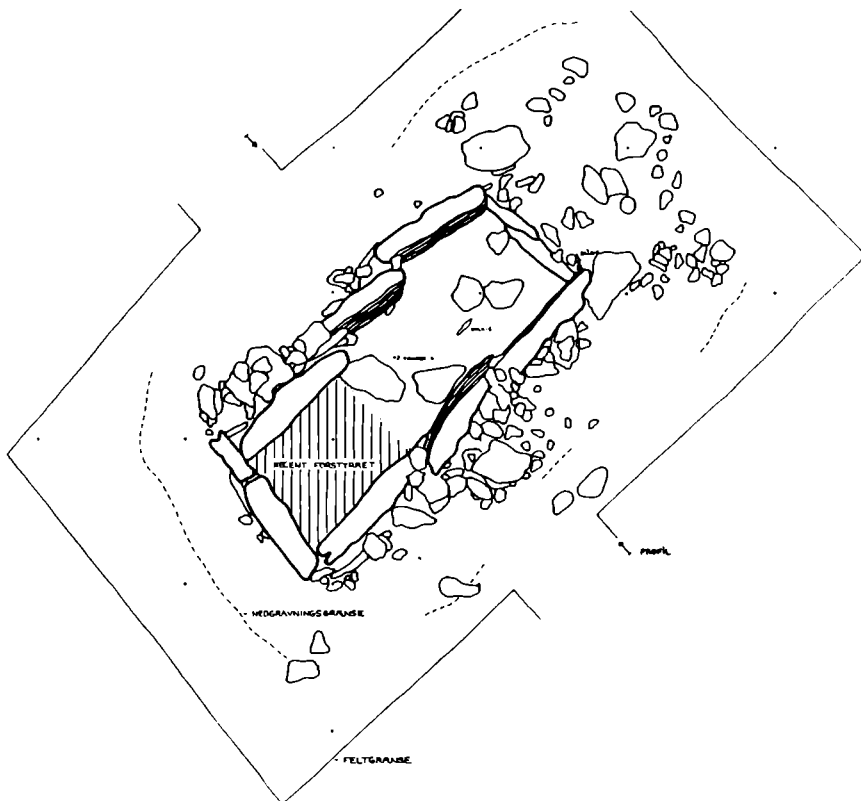

Fig. 1. Hellekisten ved Højmollegård. Opmålingsplan. Jørgen Holm del. 1974.

spredt flisebelægning, ialt 4 fliser, hvortil kommer yderligere 3 fliser, der af gårdejeren var blevet brudt op i kistens NV-lige ende. Kistens bundbelægning lå ca. 0,5 meter under overkanten af kistens sidesten.

I den omgravede fyld i kistens NV-ende fandtes 35 cm under gavlstens top en velbevaret skafthulsøkse (fig. 4). Øksens oprindelige placering kunne ikke bestemmes nærmere, det kan kun siges, at den må have ligget inden for det forstyrrede område. Øksen er grønsten, 10,9 cm lang og med en største bredde ved æggen på 5,9 cm. Største tykkelse 5,1 cm. Øksen svajer svagt udefter mod æggen, æg og nakke er begge konvekse, nakkens svagt indknebet. Bredsiderne af øksen er konvekse, kortsiderne plane. Øksen er af sen-

neolitisk type, nærmest som D.O.II, no. 549, eller som en mellemting mellem Lomborgs type A₂ og B₁,² men nært beslægtet med enkeltgravskulturens sene stridsøkseformer, især Glob's type K.

På bunden midt i kisten fandtes et par fragmenter af mennesketænder, molarer, og 45 cm længere mod SØ en hel flintdolke, der lå fladt i gravens længdeakse lidt mod SV. Odden lå i SØ, heftet i NV. Dolken hvilede umiddelbart på gravbunden (fig. 5). Dolken svarer nærmest til Lomborgs type VI-dolke,³ og af denne types underafdelinger snarest type VI A. Typen defineres som en dolke med greb, hvis tværsnit er spidsovalt eller ovalt, og som ikke udvider sig til en afrundet grebende. Bladets største bredde ligger nær grebet. Type

Fig. 2. Den fuldstændigt udgravede kiste set fra indgangspartiet i SØ. På kistebunden ses flintdolken in situ. LMR fot. 1974.

VI A adskiller sig fra de øvrige undertyper ved at have tykkere greb.

Typen VI A er nogenlunde jævnt fordelt over Danmark, med flere eksemplarer på Langeland,⁴ men førend det her omtalte stykke ingen på Tåsinge. Dolken fra Højmøllegård måler 17,2 cm i længden, og på det bredeste sted 2,2 cm.

Umiddelbart uden for det sydlige hjørne af gravens tærskel, i niveau lidt over gravbunden, fandtes skårene af en stærkt fragmenteret, lille uornamenteret lerkop af groftmagret, gråbrunt lergods. Karret er formentlig nedsat som offer foran gravrummet. Af koppen er dele af randen bevaret, og det kan konstateres, at raddiameteren har været ca. 7 cm. Højden på koppen har været mindst 5 cm.

Koppens form har været jævnt rundet, uden nogen profilering. Randen er svagt indfaldende (fig. 6).

Ved gravning i fylden udenfor og over kisten afdækkedes lidt flintaffald og enkelte flintskrabere, samt et lille antal skår, der med undtagelse af et par enkelte recente skår fra pløjelaget er af stenalderkarakter. For begge de sidst nævnte fundgruppers vedkommende er der sikkert tale om tilfældige bopladsrester, der er blevet blandet ind i fylden.

De to snitgrøfter i forlængelse af profilbalcken gav mulighed for at få et indtryk af, hvordan hele anlægget har været opbygget. Profilen viste, at hellekisten oprindeligt må have været dækket af en lille høj, omkring 8 meter i diameter. Denne høj er efterhånden blevet

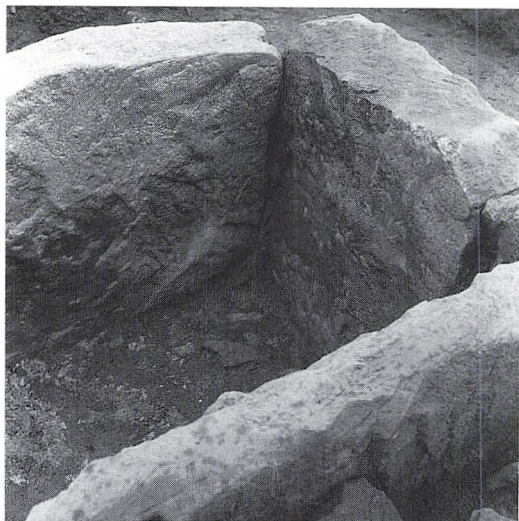

Fig. 3. De fint sammenpassede heller i kistens NV-gavl. I sprækkerne er indkilet stenstumper. LMR fot. 1974.

udjævnet af pløjning, indtil stenkisten i efteråret 1973 dukkede frem. Højen har formentlig været opbygget af græsstørv.

Kistens overliggere må være blevet fjernet på et tidspunkt, hvor kisten allerede var fyldt af indsivet materiale, da der ikke kunne iagttages sammensynkningsspor i gravfylden. Kistefylden blev imidlertid ikke forstyrret ved denne lejlighed.

Selve kistens sidesten var gravet en smule ned i undergrunden, og pakket i et ca. 5 cm tykt lag af rent ler, ovenpå hvilket der var anbragt en 30-50 cm bred stenpakning, der nåede op til et punkt ca. 30-40 cm under sidestenenes overkant.

Adgangen til kisten midt i højen er sket fra SØ, hvor der ud for kistens indgangsåbning afdækkedes en skrå, stenbelagt rampe, der begyndte ca. 1 meter SØ for kistens tærskelsten og skrånede jævnt ned mod disse.

På et tidspunkt efter den sidste gravlæggelse synes indgangen til kisten at være blevet lukket ved hjælp af en pakning af muldblandet ler iblandet en del sten, og over den SV-lige del af gravlaget er blevet anbragt et tyndt stentæppe, der ikke siden er blevet forstyrret.

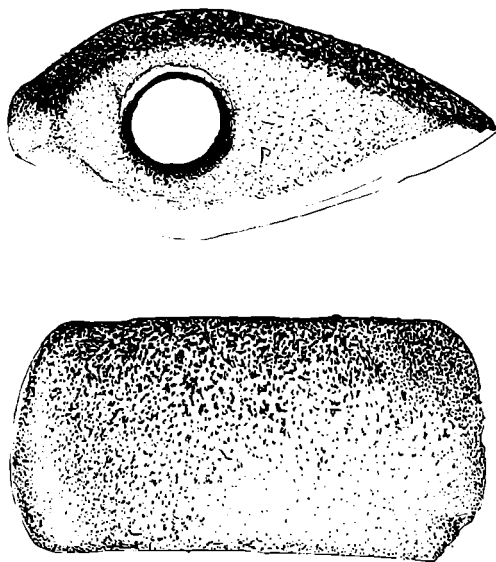

Fig. 4. Senneolitisk skafthulsøkse. Jens Kortermann Larsen del. 1979.

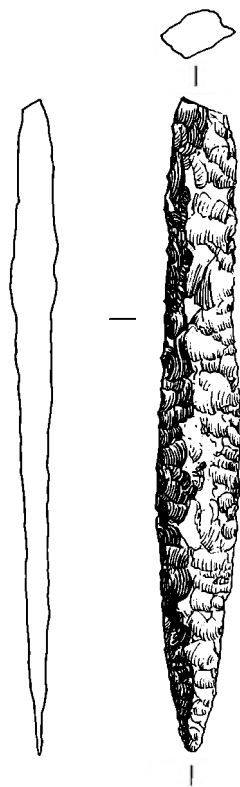

Fig. 5. Flintdolk af Lomborgs type VI. Jens Kortermann Larsen del. 1979.

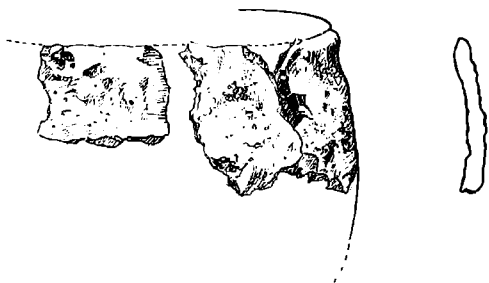

Fig. 6. Skår senneolitisk. Jens Kortermann Larsen del. 1979.

Hvor mange gravlæggelser, der er foretaget i kisten, er det på grund af de dårlige bevaringsforhold ikke muligt at afgøre, men da den opskærpede flintdolk af type VI må stamme fra ældre bronzealder, mens stridsøksen er rent senneolitisk, må der minimum være tale om to begravelser.

Hellekisten er ikke nogen alt for almindelig gravform i det sydfynske område. På Langeland er fundet 2 hellekister fra senneolitisk tid indeholdende dolke, dels Rævebanken ved Nedergård i Bøstrup sogn (sb. nr. 14), der indeholdt en dolk af Lomborgs type V A, dels Møllehøj i Tranekær sogn (sb. nr. II), der indeholdt en dolk af Lomborgs type IV D, samt en pilespid som Danske Oldsager II, 578. Desuden er der i Klæsåe, Lindelse sogn, fundet en hellekiste uden oldsager; kisten var centralgrav i en høj, der ellers indeholdt grave fra ældre bronzealder (Lindelse sb. nr. 65).

På Bredholm, en lille ø i Strynø sogn, er ligeledes undersøgt en fundtom hellekiste (Strynø sb. 9-11).

På selve Fyn kendes der 5 fund af hellekister indeholdende senneolitiske flintdokle.⁵ Senneolitiske hellekister kendes iøvrigt fortrinsvis fra den nordlige del af Sjælland samt dele af NV-Jylland.

I begyndelse af senneolitisk tid er hellekisterne mest almindelige i Nordjylland, men senere i perioden bliver de hyppigere på øerne. Samtidig med hellekisterne anvendes en række forskellige gravformer, hvoraf efterbegravelser i TRB-megalitgrave er den mest

almindelige i det sydfynske område. Hovedparten af de senneolitiske hellekister er orienteret Ø-V, men kisten fra Højmollegård adskiller sig noget herfra ved sin orientering NV-SØ.

Højmollegård-hellekisten var for størstparten opbygget af rødbrune sandsten. Tilsvarende sandsten er almindelige på den SV-lige, lave del af Tåsinge, hvortil de givetvis er blevet ført af isen under den sidste istid. Sandstene kaldes »kagesten«, og kan mange steder i området ses brugt til byggematerialer, f.eks. til svinestier.

Efter undersøgelsens afslutning blev samtlige anlæggets sten optagne og transporteret til Bregninge Skipperhjemms have, hvor kisten nu er genopstillet i nøjagtig den samme skikkelse og med den samme orientering som før, mens oldsagerne fra kisten kan ses i samme museums udstilling.

Lise Bender Jørgensen, f. 1949 i Rønne. Mag. art i forhistorisk arkæologi fra Københavns Universitet 1976, dr. phil. 1993. Museumspædagog på Langelands Museum 1977-82, forskningsstipendiat 1982-92, nu ansat ved Göteborgs Universitet. Forfatter/medforfatter til afhandlinger om renaissancefiskerlejet Sandhagen på Langeland (1981), det ældste Ribe (1990), en vikingetids landsby i Vestjylland (i tryk), samt to bøger om arkæologiske tekstiler (1986 og 1992).

Noter

1. LMR jour. no. 8435
2. E. Lomborg: Donauländische Kulturbeziehungen und die relative Chronologie der frühen nordischen Bronzezeit. Acta Arch. XXX 1960, p. 99 f.
3. E. Lomborg: Die Flintdolche Dänemarks. 1973, p. 61.
4. E. Lomborg, op. cit. 1973, fig. 38.
5. E. Lomborg, op. cit. 1973, p. 201.

Artiklen har været trykt første gang i »Antikvariske Studier 3«, Fredningsstyrelsen 1979.

Tåsinge rundt med Søren Lolk

Nyfundne motiver

Iblandt årets indleveringer til arkivet findes også 2 fotoalbum samt løse fotografier, som utvivlsomt stammer fra Søren Lolk og hans kamera. Samlingen rummer ikke alene mange kendte, men også nye og velbevarede motiver, som ikke findes iblandt hans negativer her i arkivet.

Fotografierne menes at have tilhørt arkitekt

Hoffmann, Svendborg, som Søren Lolk havde meget samarbejde med.

Her vises et udvalg fra forskellige steder på øen, men da Søren Lolks egen tekst ikke kendes, har vi, for at præcisere stedfæstelsen, også forsynet billedteksten med matr. nr. samt nuværende vej og nr.

Bjerreby: Den gamle kirke nedbrydes 1905.

Stjoul: Gadekøret set fra syd.

Helluf: Fra gården matr. nr. 1 a, Bjerrebyvej 27.

Melby: Det gamle stuehus til gården matr. nr. 1 a, Skovballevej 68.

Gesinge: Gården matr. nr. 6 a, Udflyttervej 1.

Ny Gesinge: Fra gården »Skiftekar« matr. nr. 18 a, Søren Lolks Vej 2.

Ny Gesinge: »Danmarkshuset«, matr. nr. 16 c, Søren Lolks Vej 16.

Vornæs: Huset matr. nr. 49 a, Sdr. Vornæsvej 26.

Strammelse: Det gamle stuehus til »Nørreballegaarden«, matr. nr. 17 a, Strammelse Gade 81.

Bjernemark: Fra gården matr. nr. 9 a, Bjernemarksvej 57.

Ny Nyby: Udsigt mod Bregninge Granskov, set fra nuværende Sundbrovej 13 og 18.

Bregninge: Huset matr. nr. 4 f, (senere nedbrudt) ved nuværende Sundbrovej 59. Den gamle skole ses t.v.

Troense: Huset matr. nr. 79, Strandgade 37.

Nyt fra arkivet

Ja – endda glædeligt nyt! I flere år har dette indlæg i årbogen været afsluttet med håbet om en snarlig forbedring af de meget trange pladsforhold i vort arkiv. Gennem de sidste 5 år har der været ført mange forhandlinger med kulturudvalget, og adskillige forslag og planer har været fremme for så at blive lagt til side igen på grund af manglende økonomiske midler. Mod slutningen af 1993 blev det, til stor glæde, vedtaget at få indrettet en trappeopgang i hjørnet af børnebiblioteket, ind imod arkivlokalet, hvor der i forvejen fandtes en dør. Licitation blev holdt, og opgaverne fordelt til håndværkerne.

Fra d. 17. februar i år begyndte der at ske noget, og i slutningen af april var det hele så vidt, at vi kunne begynde indretning af rummet, både nede og oppe, med gulvbelægning, lysarmaturer og reoler.

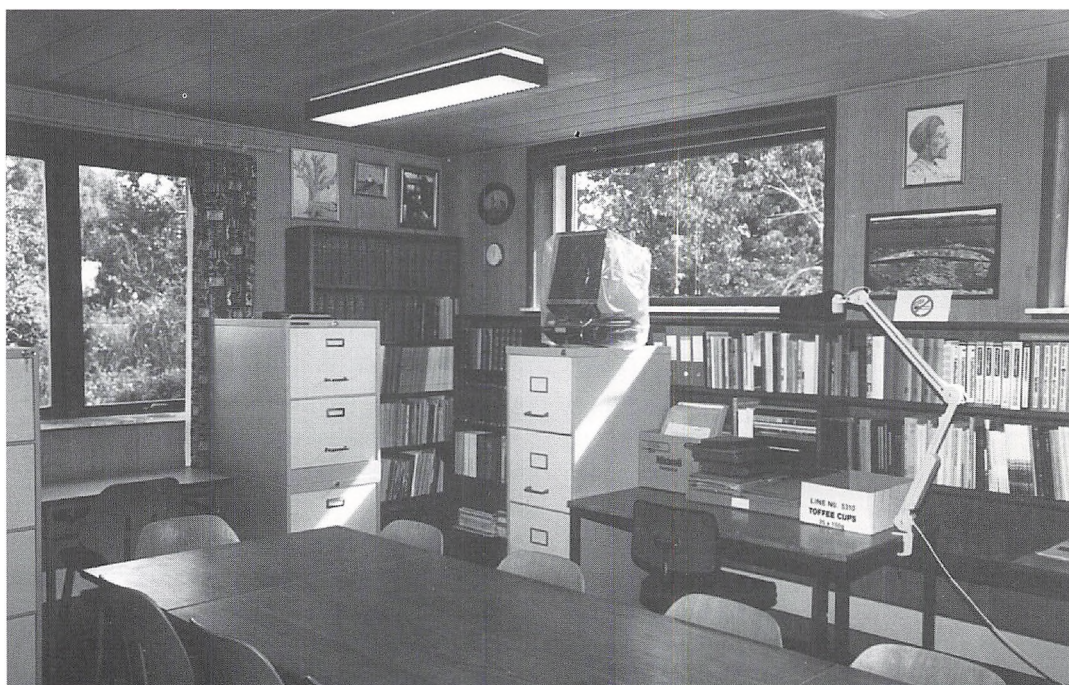
Trappeopgangen deler loftet over den gamle bygningsdel i 2 rum, et mindre og et større, og til disse er der nu døre. Det giver gode muligheder for senere udvidelser.

I slutningen af juni begyndte så flytningen af de opstablede kasser med arkivalier på gulvet, og i skrivende stund fremtræder arkivlokalet særdeles ryddeligt og mere indbydende for de besøgende.

Fotografierne her viser forskellen!

Arkivet maj 1994.

Arkivet august 1994.

Vi har levet med den hidtidige form for »oplagring« af de indkomne arkivalier, men det har været meget svært at få alt lagt på plads, som det burde, og så det nemt kunne findes igen. Ting, som stod i reolerne inde bag det opstablede, var det næsten umuligt at nå frem til. Dette kan erkendes nu, hvor vi får alt fordelt både oppe og nede. Noget var nok blevet lidt »glemt« i bunden af de store papkasser, men er nu kommet frem og kan blive anbragt i deres rette sammenhæng.

I reolerne på loftet er der fortrinsvis opstillet arkivalier, som ikke vil være i brug så ofte, samt de mange gamle bøger, vi har.

Kopierne af kirkebøgerne er sammen med A. Lolks bearbejdning af disse blevet sat i en naturlig rækkefølge ved siden af C. G. Høgstrøms og Svend Højtes efterslægtstavler samt kopierne af folketællingerne fra Troense.

I løbet af det forgangne år er der arbejdet

videre med de påbegyndte ejendomsregistre for Landet og Bjerreby sogne, så de nu findes i eet eller flere ringbind for hvert ejerlav. Heri er også indsat kopier fra efterslægtstavlerne vedrørende de familier, som har beboet huse og gårde. Når slægtens bopæl kendes, vil disse kopier fremover også være en god hjælp til at finde frem til de rigtige tavler i en slægtsforskning. Endnu mangler der at renskrives en stor del af fæste- og ejerlisterne, men det arbejdes der videre med.

Her vil vi gerne fremføre vor bedste tak til kulturudvalget, kulturforvaltningen, biblioteket, vore gode håndværkere samt alle kræfter, der har hjulpet til med, at dette har kunnet blive virkelighed!

Vi håber, at enhver, som har lyst til at besøge arkivet, vil komme og sammen med os glæde sig over de nye lokaleforhold!

Nyt fra museet

Siden udgivelsen af sidste årbog i november 1993 har især tre større begivenheder præget Museets liv.

Den første fandt sted kun et par uger efter årbogen. Da kunne vi udgive Peter Henningsen: »Niels Juel og almuen på Tåsinge 1714 - 66«. Vi havde sat 300 subscriptions som betingelse for at turde binde an med projektet, men vi nåede lige over 400. Så selvom vi stadig løb en økonomisk risiko, var det med stor glæde, vi endelig kunne udgive denne vægtige Tåsinge-bog.

Den første større begivenhed har været udvidelsen af arkivet, som beskrives udførligt i »Nyt fra Arkivet«. Ligeså tiltrængt udvidelsen har været gennem mange, lange og trange år, ligeså perspektivrig er dens virkeliggørelse for den fremtidige virksomhed i dette Tåsin-

ges historiske bevidsthedscenter. Vi kan med fuld ret ønske os selv og hinanden tillykke.

Den tredje markante begivenhed var afsløringen af en mindesten ved Vemmenæs den 23. april for de allierede flyvere, der blev skudt ned her på denne dag for 50 år siden. Det blev en flot og minderig højtidelighed for de mange inden- og udenlandske gæster. Vi synes, stenen er en vigtig markering af den historie, der ellers hurtigt og let farer forbi og bliver glemt.

Men der har også være andre begivenheder i Museets liv. Traditionen tro holdt vi 4. julfest i Bakkerne. Vejret var fint, og arrangementet trak mange mennesker til. I år havde vi ikke mindre end tre talere, der mindedes deres lærer og øens myreflittige lokalhistoriker, C. G. Høgstrøm, på hans 100 års dag.

Desuden fortalte de om deres forhold til Bregninge Bakker som børn og unge. Den opgave løste de fortræffeligt og til stor morskab for tilhørerne. Både Tåsinge Folkedanserne og medlemmerne af Tåsinge-koret ydede en fin præstation.

Museumsudflugten gik i år til Minibyen i Fredericia og til Koldinghus. Også her var vejret med os. De knap 50 deltagere fyldte godt op i den imponerende model af Fredericia 1848, men fyldte naturligvis ikke meget i de store kongelige sale på det smukt restaurerede Koldinghus, hvor vi bl.a. så særudstillingen af Katharina II's flotte bordservice.

I den første weekend af skolernes efterårsferie holdt vi åbent hus med en række aktiviteter på Musset. Lørdagen var stille og vejret koldt, men om søndagen nærmest væltede det ind med børn og voksne (næsten 140 på de fire timer, der var åbent). Det hjalp noget på vort besøgstal, der desværre viser en lille nedgang. Sandsynligvis kan vi i lighed med størstedelen af museumsverdenen skyde skylden herfor på den utroligt varme og lange sommer.

I slutningen af november sidste år var vi repræsenteret på julestuen i Bjerreby Forsamlingshus, og i august i år deltog vi med en bod på Svendborgs Torvedag. Begge steder fik de bestyrelsesmedlemmer, der tog jobbet, en god snak med interesserede om Museet og Museumslauget.

De foregående år har vi været så heldige at have en langtidsledig til at sørge for haven og i det hele taget gå til hånde. Det måtte vi undvære i år. Ordningen er stort set sløjftet til fordel for nye retningslinjer for arbejdsløsheds- og jobkabelsesprojekter. Men vi har fået god hjælp fra museets venner og har selv måttet tage en ekstra tørn.

Svendborg Kommune er gået i gang med at afhjælpe et stort problem for os. Bevoksningen i Bakkerne gror og gror. Men den skal tæmmes. Der skal ryddes, så Bakkerne og den storslåede udsigt kan nydes ubesværet og de

historiske mindsten kan komme frem i lyset. I årets sidste tre måneder bliver denne rydning udført som et naturprojekt. Vi kan glæde os til resultatet.

Vi afventer stadig udarbejdelsen af nye skilte til dele af museet, men vi har fået fremstillet en ny museumsfolder med både dansk, tysk og engelsk tekst.

Sidste år fik vi bevilget en brandisoleringsloftet over Skipperhjemmet. Den er nu fuldført. Dermed er alle de tre hovedbygninger i rimelig brandsikker stand. Men kun Folke-mindesamlingen og Skipperhjemmet er tilstrækkeligt varmeisolerede. I den ny udstillingsbygning havde vi ikke penge til at opsætte forsatsvinduer. Det har vi søgt Statens Museumsnavn om at hjælpe os med.

Til sidst skal omtales en gave, som vi venter os en del af. Vindeby Vandværk har for en symbolsk krone overdraget Museet en strimmel jord ned mod Brovejen. Her er det meningen, at vi vil opsætte et skilt, som kan gøre opmærksom på Museet. En sådan mulighed har vi været på udkig efter længe. Vi tror nemlig, at en god skiltning ved den stærkt trafikerede hovedvej vil kunne trække flere besøgende til Museet.

I det ovenstående er museets venner nævnt flere gange. Uden venner går det ikke. Uden venner af Museet i Bregninge kan det ikke køre rundt. Uden aktiv interesse og villighed til at gøre en indsats for at bevare vort lokale museum, vor lokalhistoriske samling, vil vi miste vore lokale rødder, og hvad skal vi så stille op med verden udenom?

Meld dig derfor ind i Tåsinge Museums-laug!

Er du allerede medlem og har blot en smule tid tilovers indimellem, så ring til et bestyrelsesmedlem og bliv skrevet på listen over folk, der er villige til at give en hånd, når der er brug for det.

Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug

Drejer det sig om museet, arkivet, medlemskab, spørgsmål om eller forslag til: Foreningsarbejdet, udflugt m.m. – kontakt da en af nedenstående!

Bestyrelsen:

Knud Helles, Grønnegade 24 a, Troense
(formand) tlf. 6222 5827

Anne Lise Fredholm, Eskærvej 4, Troense
(næstformand) tlf. 6222 6173

Edith Brenneche, Vindeby Bakkevej 4,
Vindeby tlf. 6222 5402

Bent E. Hansen, Færggårdsvej 43,
Vindeby tlf. 6222 5958

Kurt Simonsen, Skovballevej 40,
Landet tlf. 6254 2166

Bent E. Pytlick, Sangdrosselvej 14,
Landet tlf. 6254 1631

Dan Gjelstrup, Eskærvej 11,
Troense tlf. 6222 6726

Jens Højte Jensen, Bjerrebyvej 21,
Helluf tlf. 6254 1578

Villiam M. Jensen, Elvira Madigansvej 13,
Lundby tlf. 6254 1105

Regnskabsfører:

Gitte Rasmussen, Wandallsparken 31,
Svendborg

Kasserer:

Hans Marquardsen, Skovballevej 122,
Søby tlf. 6254 1124

Arkivet:

Erik Hansen, Bellisvej 9, Sundhøj
(arkivleder) tlf. 6222 5002

Kis og John Frikke, Grønnævænget 18,
Thurø tlf. 6220 5835

Valdemar Jensen, Vornæsvej 70,
Vornæs tlf. 6254 1622

Hans Eriksen, Skovballevej 31,
Landet tlf. 6254 1019

(Post-nr. for alle adresser er: 5700 Svendborg).

Smør madpakken og tag med museumslauget på udflugt søndag den 3. september 1995

Målet er endnu ukendt, men reservér dagen allerede nu.

Vi opfordrer alle interesserede til at melde sig til bestyrelsen i god tid. Vi har haft mange gode og indholdsrige ture, og med jeres hjælp bliver denne sikkert også en af dem.

Tag gode venner og bekendte med – alle er velkomne!

Praktiske oplysninger:

TÅSINGE SKIPPERHJEM OG FOLKEMINDESAMLING

Kirkebakken 1, Bregninge, 5700 Svendborg

Tlf. 62 22 71 44

Åbent:

15. maj – 19. juni:

Mandag-fredag kl. 10 - 15,30 – lørdag & søndag kl. 10 - 17

20. juni – 15. august:

Alle dage kl. 10 - 18

16. august – 31. august:

Mandag-fredag kl. 10 - 16 – lørdag & søndag kl. 10 - 17

TÅSINGE LOKALHISTORISKE ARKIV

Biblioteksvej 1, Landet, 5700 Svendborg

Åbent:

Tirsdag kl. 19 - 21, eller efter aftale

(I jule- og sommerferien kun efter aftale)

Leder:

Erik Hansen, Bellisvej 9, 5700 Svendborg

Tlf. 6222 5002

Følgende publikationer haves til salg:

Valdemar Jensen:

Tåsinge rundt – 98,- kr.

Søren Lolk – den mærkelige tåsingebonde (1985). 190,- kr.

og

Min læretid 1922 - 1926 hos »Langes« i Svendborg (1988). 30,- kr.

Peter Henningsen:

Niels Juul og almuen på Tåsinge 1714-66 (1993). 190,- kr.

Gunnar Kjær Mortensen:

Vemmenæs 23. april 1994 (1994). 20,- kr.

<i>Tåsinge Årbog 1987,</i>	80,- kr.	<i>Tåsinge Årbog 1992,</i>	100,- kr.
<i>Tåsinge Årbog 1988,</i>	85,- kr.	<i>Tåsinge Årbog 1993,</i>	100,- kr.
<i>Tåsinge Årbog 1989,</i>	85,- kr.	<i>Gl. Tåsinge-kort 1822,</i>	15,- kr.
<i>Tåsinge Årbog 1990,</i>	90,- kr.	<i>Museer i Fyns Amt,</i>	10,- kr.
<i>Tåsinge Årbog 1991,</i>	100,- kr. (udsolgt)		

Ny bog om Langeland under 2. verdenskrig

I begyndelsen af november udgives:

En dråbe i havet Langeland under den 2. verdenskrig

Bogen er skrevet af cand. jur. Bent Andersen, Tullebølle, byarkivar Jens Møllerup, Rudkøbing og kommuneingeniør Gunnar Kjær Mortensen, Tranekær. Sidsnævnte vil være Tåsinge Årbogs læsere bekendt fra artikelserien Luftkamp omkring Tåsinge I - IV (1989 - 1992).

Bogen, som bliver på ca. 486 sider, behandler både krigen til søs og i luften, tyskerne på Langeland samt dagligdagen med isvintre, tobaksdyrkning og varemanglen – og meget mere.

Efter de tidligere fly-artikler er det lykkedes at fremskaffe nye oplysninger, hvorfor bogen også kan have interesse på Tåsinge.

Prisen på bogen bliver 300 kr. plus evt. forsendelsesomkostninger. Interesserede kan allerede nu bestille bogen ved Gunnar Kjær Mortensen, Slotsgade 26, 5953 Tranekær på tlf. 6259 1722.

